

REPORT

ALLEVIATING THE DAILY NEGATIVE EFFECTS OF THE CONDITIONS OF THE NONSETTLEMENT IN CYPRUS: DEMANDS AND EXPECTATIONS FROM THE OTHER SIDE

Integration - Normalization – Participation - Respect for Human Rights

Yücel Vural and Maria Hadjipavlou

Published digitally by
the Association for Social Research and the Cyprus Academic Dialogue.

NICOSIA / JUNE 2026

**This report is the product of a research project on the subject mentioned in the title,
conducted with the support of**

**British
High Commission
Nicosia**

ISBN: 978-9925-8235-3-6

**Alleviating the daily negative effects of the conditions of
the nonsettlement in Cyprus:
Demands and expectations from the other side**

Integration
Normalization
Participation
Respect for Human Rights

Yücel Vural and Maria Hadjipavlou

Nicosia/June 2026

ISBN: 978-9925-8235-3-6

ENGLISH VERSION OF THE REPORT

Page 3-28

GREEK TRANSLATION OF THE REPORT

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Σελ. 29-60

TURKISH TRANSLATION OF THE REPORT

RAPORUN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Sayfa 61-87

CONTENTS

Preface

1. Introduction

1.1 The rationale of the project

1.2 Methodology and process

2. Expectations and demands

2.1 Turkish Cypriot expectations and demands

2.2 Greek Cypriot expectations and demands

3. Responses: Cross communal evaluation of demands

3.1 Greek Cypriots' responses to Turkish Cypriot demands

3.2 Turkish Cypriots' responses to Greek Cypriot demands

3.3 Reevaluation

4. Conclusions

5. Recommendations

Preface

The Cyprus problem remains to this day unresolved and has been characterized in the conflict studies as ‘intractable and protracted’. Over decades of peace negotiations, which have been under the UN auspices, there have been several ‘missed opportunities’ for reaching a mutually acceptable solution. Each side believed that it was working to achieve the best for its own community. There were times that the negotiation process looked like a contest to be won and whenever deadlock occurred the ‘blame the other’ model, prevailed. The Cyprus problem was approached from a top-down perspective, where a compromise between the leaders was considered essential. But what happens if the leaders could not reach an agreement? This question needs to be answered. Of course, a compromise between the leaders is preferable and highly valuable but not enough. A bottom-up approach is needed in parallel. The consent and involvement of civil society would be necessary in order to achieve and implement the agreement reached at the leadership level. Since the opening of the check points in 2003 that allows crossings and the entry of the Republic of Cyprus to the European Union (EU) the ordinary citizens continued facing certain challenges translated into demands, while awaiting for a solution.

This report identifies the most important demands and expectations of a number of participants from both sides of the divide. It is important to consider these demands because failing to understand them will continue to create further social and psychological obstacles to a solution and more alienation between the communities.

Sixty-two years after the intercommunal conflict of 1963-64; 52 years after the 1974 tragic events ; and 22 years after the Annan Peace Plan and its separate referenda in 2004, we believe it is now necessary to also focus on the needs, expectations and demands of the people at the grassroots level. Some of these demands may seem impossible to implement under the present conditions. As this report shows, a very large part of the needs and demands of ordinary Greek Cypriots and Turkish Cypriots, who all support a change of the status quo, could be responded to or fulfilled by the other side. This process can alleviate and make easier the daily life and address the challenges citizens encounter due to the multiple divisions. Such a process also can facilitate the environment for substantial peace negotiations at the macro level. These expressed demands are not the product of political elites in each community but of the Cypriot citizens at the grass roots which as this research project shows are sincere, empathetic, and reasonable.

While preserving the essence of these demands, we have attempted to evaluate them and analyze the positive implications that such citizens expectations and demands from the other side can have in building mutual trust through contacts, institute economic collaboration and cooperation. Focusing on the expectations of both Turkish Cypriots and Greek Cypriots, we have made some recommendations to draw the attention of all stakeholders and institutions on both sides as to the added value the implementation of these citizens demands could contribute towards both bringing societies closer to each other and creating the necessary conducive environment for official negotiations and the overall Cyprus solution within a federal structure.

We are grateful to the UK Foreign, Commonwealth and Development Office for supporting every stage of this work. We also thank the relevant officials at the British High Commission (BHC) in Nicosia for their encouragement and helpful attitude throughout the study.

Dr. Sertaç Sonan's constructive insights were invaluable in the research design of this project. Dr. Nadia Korniatte carefully read the English version of the Report, correcting our errors, and also translated the Report from English to Greek. Halil Karapaşaoğlu translated the Report from English to Turkish. Therefore, we thank them. Mikis Shanis, Halil Karapaşaoğlu, and Damla Kodan made valuable contributions at various levels to the organization of the six mono-communal and two bi-communal focus group meetings and data collection, which formed the basis of this report. We thank them for their contributions. We would like to thank the Cyprus Turkish Secondary School Teachers' Union (KTOEÖS) Executive Board and Hüseyin Bahça, Bandabuliyaya Officer of Famagusta Municipality, for their logistical support in carrying out this study.

We are also grateful to the participants who dedicated their time and support to this project and attended our mono-communal or bicomunal focus group meetings, whose names we cannot list here due to the nature of this study. First and foremost, we would like to state that none of the institutions or individuals we have thanked above are responsible for this report, and that we bear sole responsibility for any errors.

YV and MH

1. Introduction

This report is the result of a bi-communal research project aimed at identifying the daily challenges faced by citizens on both sides of the divide in Cyprus. To achieve this objective, the project was designed to collect data that would enable the identification of individual expectations and demands requiring a response in the form of action or policy from the ‘other side’. The starting point of the project was the idea that understanding the daily challenges and short-term demands and expectations of citizens could help to recommend a range of policies and actions to be submitted to the relevant political actors to mitigate or smoothe out the negative effects of nonsettlement at the grassroot level in Cyprus.

Since the opening of the crossing points on the Green line in April 2003 the two sides have voluntarily and unilaterally implemented specific policies to ease the contact between the members of the two communities. For example the Greek Cypriot side initiated some steps towards restoring citizenship rights of Turkish Cypriots. The Turkish Cypriot side, on the other hand, provided a structure for the loss of property rights of Greek Cypriots through the Immovable Property Board. Furthermore, the United Nations (UN) consistently called upon the leaders of the two communities to implement a number of CBMs so as to promote mutual trust and to provide solutions to the daily problems of the people from both sides of divide.

Employing a bottom-up approach this research firstly aimed at identifying what individuals from both communities demand and expect from the other side. Secondly, it aimed at facilitating dialogue at the grassroot level and increase awareness at the leadership level about what can be done to alleviate the negative effects deriving from the ongoing nonsettlement conditions. Finally, we aim to inform relevant international bodies, the diplomatic community in Cyprus such as the BHC in Nicosia, the EU and the UN, about possible steps that could help build trust among citizens in both communities and political actors in each community.

The main beneficiaries of the project are Cypriot political actors on both sides of the divide, including municipal and district administrations, political parties, community leaderships and official representatives as well as universities and research centers. Citizens and civil society who can engage in positive dialogue with political actors in such a way that can promote policy change are also among the beneficiares. Beneficiaries also include the media which will inform the public about possible policy revisions and initiatives to meet

the citizens' needs and demands. Response to the societal expectations and needs at the grassroots level would also facilitate the conducive environment for the official negotiation and peace processes.

1.1 The rationale of the project

We argue that public awareness of citizens' daily problems and demands can add a new layer to the inter-communal interaction and build new relationships. In addition, this new layer is expected to be supportive of moderate change in the views of both the grassroots and the political elites in each community towards the Cyprus problem. In this sense, we can expect more constructive stance in the behavior of political actors on the demands of citizens from the other community.

When people's demands and expectations become visible to political elites, this will encourage pluralistic responses in an inclusive process. We consider this as a strong dynamic against inter-communal polarization and the 'us and them' dichotomy. The project is based on a 'step-by-step solution' philosophy that can help people see positive improvements in their daily lives and realign their positions according to the changing circumstances. The application of this philosophy in solving daily problems can be an initial step towards the formation of new structures and behavior in intra-community politics, intercommunal politics and Cyprus-wide politics. Therefore, we see the project's objectives as a means of creating new layers of interaction whereby the societal level will inform the political elites/decision makers.

1.2 Methodology and procedure

We organized a total of six mono-communal focus group meetings (three in the south and three north of the Green Line) including participants from both the urban centers and the rural areas in Nicosia, Famagusta and Lefka. We also had two bi-communal focus group meetings (one in Nicosia and one in Famagusta). The research group recruited participants through the snow-ball method. Participants came from diverse age, gender, and professional backgrounds, including public and private sector employees, villagers/farmers, self-employed or unemployed individuals, students, retirees, teachers and civil society activists. Greek Cypriot mono communal focus group participants from three different regions

gathered separately in Nicosia, Paralimni and Astromeritis. Turkish Cypriot mono communal focus group participants gathered separately in Nicosia, Lefka and Famagusta. The total number of participants in the Greek Cypriot and Turkish Cypriot mono-communal focus group meetings was 58. A total of 18 participants (eight of whom were new participants who did not attend the mono-communal meetings) from both sides of the divide attended the bi-communal focus group meetings to review the results. A total of 66 different individuals participated either in the mono-communal or bi-communal focus group meetings. All mono communal and bicommunal focus group meetings were held in the first three months of 2026.

At each mono-communal focus group meeting, participants were reminded that the Cyprus problem remains unresolved. After this reminder they were invited to speak individually to express their most important demands and expectations that they each considered urgent and necessary to be met by the other side. The term ‘the other side’ was clarified, emphasizing that it refers to political leaders, administrators, municipalities, or those responsible for policy implementation in the north or south of the island, depending on where the participant lives in Cyprus. Participants were informed that their views would not be categorized as ‘right’ or ‘wrong’ and that all ideas presented would be included in the report without any filtering, but that the names of those expressing these ideas would not be disclosed. They were also asked to consider that the expectations and demands put forward might require the other side to consider a new approach on a specific issue, to revise its current approach, or completely change it. Each participant's views were recorded in writing by the meeting convener and repeated orally to ensure that the intended demands were understood by the other participants.

During the interactive meetings, some participants sometimes felt the need to emphasize whether they agreed or disagreed with certain expressed views. Some participants specifically wanted to express their disagreement voicing their opinions. Throughout this process, the focus group convener only provided explanatory information to ensure the meeting proceeded in accordance with its purpose. It was found that a large portion of the individual demands voiced in each mono-communal group were supported by all or a majority of the members of that mono-communal group. There were also demands voiced by one or few members.

All demands put forward in the three Greek Cypriot mono-communal group meetings held in Nicosia, Paralimni and Astromeritis were compiled into a single ‘Greek Cypriot

demand list'. Similarly, the demands expressed in the three Turkish Cypriot mono-communal group meetings held separately in Nicosia, Famagusta and Lefka were compiled into a single 'Turkish Cypriot demand list'. After the completion of all mono-communal meetings, the demands and expectations compiled in each list were cross-examined in the bicommunal focus group meetings held separately in Famagusta and Nicosia. During the cross-evaluation, the Greek Cypriot members of the bi-communal group categorized the demands on the Turkish Cypriots' list into three responses: acceptable, conditionally acceptable, and unacceptable. The same method was applied to the Turkish Cypriot members of the bi-communal group evaluating the Greek Cypriot demands.

2. Expectations and demands

All demands and expectations expressed at the six mono-communal focus group meetings—three Turkish Cypriot and three Greek Cypriot—have been classified according to their content. As a result of this classification the following nine categories were created:

- Economy, labor and working life.
- Peacebuilding and intercommunal cooperation.
- Language, education and culture.
- Crossings and mobile communication.
- Bureaucratic processes.
- Restoration of human rights and constitutional rights.
- Art and sports.
- Security.
- Miscellaneous demands.¹

Turkish Cypriot participants expressed demands and expectations regarding all categories. The Greek Cypriot participants expressed demands and expectations regarding all of the aforementioned categories except categories relating to 'bureaucratic processes' and 'art and sport'.

¹ Demands and expectations that fall outside the categories mentioned above, or that relate to foreigners, were grouped under the heading of 'miscellaneous demands'.

2.1 Turkish Cypriot expectations and demands from the Greek Cypriot side

Economy, labor and working life related demands and expectations

- To include Turkish Cypriots in the social security system of the Republic of Cyprus with access to healthcare services provided they make contributions.
- To recruit Turkish Cypriots in public offices including the ministry of foreign affairs.
- To allow Turkish Cypriots to join cooperatives in the south.
- To allow Turkish Cypriots to open accounts in banks in the south.
- To provide Turkish Cypriots with the opportunity to establish businesses and invest in the south.
- To accept the validity of vehicle insurance issued in the north in the south.
- To grant the right to work in the south to the children born in Turkish Cypriot mixed marriages.
- To give priority to Turkish Cypriots living in the south in the leasing of Turkish Cypriot properties left behind in the south.
- To register the Erchan Airport and the Famagusta Port in international traffic.
- To apply the 'equal pay for equal work' principle also to Turkish Cypriots working in the south.
- To ensure that Turkish Cypriots also benefit from the recycling facilities in the south.
- To provide Turkish Cypriots with the same old-age pension as Greek Cypriots.
- To extend the Green Line Regulation so that producers in the north can have access to the entire market in the south, not just through delivery to the address.
- To resolve the difficulties encountered in transferring money earned from exports to the EU market to the north under the Green Line Regulation.
- To establish an institution to provide guidance and consultancy services in the Turkish language to assist Turkish Cypriots in their activities in the southern market.
- To overcome the difficulties faced by Turkish Cypriot producers engaged in trade or agriculture since the the Republic of Cyprus does not recognize the "official" institutions in the north.
- To make the necessary arrangements so that Turkish Cypriots can benefit from the funds provided by the EU to the Republic of Cyprus.

- To abolish re-inspection of goods belonging to Turkish Cypriots that have been packaged with approvals from EU affiliated institutions under the Green Line Regulations.
- To abolish re-inspection of vehicles weighing 5 tons or more that are crossing from the north.
- To grant Turkish Cypriot companies established in the south the right to benefit from EU funds and incentives provided to the Republic of Cyprus.
- As in the case of halloumi, the inspection and certification of other products produced in the north through independent institutions, and the removal of obstacles to their sale in the south.
- To allow the Turkish Cypriots to obtain loans from banks in the south by using Turkish-titled properties in the north as collateral.

Demands and expectations regarding peacebuilding and intercommunal cooperation

- The establishment of public spaces for people from both sides free of charge or with low entry fees.
- The removal of all derogatory statements about Turkish Cypriots from Greek Cypriot school textbooks and ensuring Turkish Cypriots are not portrayed as enemies.
- Acknowledging the fact that Turkish Cypriots have also suffered due to past events.
- To teach children that there is a Turkish Cypriot community on the island and that they also have rights.
- To ensure that young people are not conscripted into compulsory military service before completing their university education.
- To demonstrate no tolerance to racist and fascistic activities.
- The removal of provisions in the Constitution of the Republic of Cyprus that deepen ethnic discrimination.
- To take the necessary steps to persecute alleged war criminals and impose penalties, including moral ones.
- To appoint Turkish Cypriots as one of the advisors and spokespersons of the President of the Republic of Cyprus.

- To initiate common policies regarding natural disasters (drought-floods-fires-earthquakes).
- The CyBC (Cyprus Broadcasting Corporation; PIK) to broadcast more in the Turkish language.
- To establish a Common Cyprus Broadcasting Corporation.
- To establish a multi-communal care house for elderly.
- To establish a common museum to reflect common /shared history.

Language, education and culture related demands and expectations

- To ensure access to the ERASMUS program for Turkish Cypriot students and including the universities in the north into the accreditation system of the Republic of Cyprus.
- To organize exchange programs for school pupils to attend schools in the south for a certain period.
- Free Greek language training for Turkish Cypriots upon their request.
- To include the Turkish language in the school curriculum as a compulsory subject in schools in the south.
- To prepare joint Cyprus history textbooks.
- To apply contemporary European standards in history education in the south.
- To include Turkish and/or English in road signs and all types of public documents.
- Inclusion of Turkish explanations in public activities.
- To provide the opportunity for native Turkish speakers to take public exams in their own language.
- To recognize Turkish as an EU language.

Crossings and mobile communication related demands and expectations

- To speed up crossings by implementing unmanned automated control systems at crossings points.
- To allow telephone operators to operate in the south as well.
- To install digital machines that can read TRNC identity cards at crossing points.

- To open new crossing points especially for vehicle crossings.
- To provide insurance and road tax services online.
- To allow free movement of Greek Cypriots and Turkish Cypriots between the two sides without checkpoints.

Demands and expectations regarding bureaucratic processes

- To end non-standard procedures applied in some districts for matters such as birth certificate and identity card applications.
- To increase the number of support staff and units for Turkish Cypriots in government offices.
- To allow cooperation between the institutions from both sides,

Demands and expectations regarding constitutional rights

- To grant citizenship rights to children born from mixed marriages.
- To grant Turkish Cypriots the right to vote and stand for election in the south to elect their representatives.
- To make arrangements to enable Turkish Cypriots who are citizens of the Republic of Cyprus to elect two members to the EU Parliament.
- To restore property rights to Turkish Cypriots who left property in the south provided they have not obtained equivalent property in the north.

Art and sports related demands and expectations

- To allow Turkish Cypriot sports teams to play matches in the south.
- To include Turkish Cypriot athletes in the national team selections of the Republic of Cyprus.
- To support Turkish Cypriot artists in holding exhibitions in the south.
- To ease restrictions in the fields of sports, culture and arts.

Security related demands and expectations

- To avoid entering into military agreements with foreign states and granting them bases in Cyprus.

Miscellaneous demands

- To allow citizens of Türkiye residing in Cyprus to cross to the south with a tourist visa.
- To take actions against Türkiye's assimilation policies implemented through population transfers to Cyprus.
- To grant everyone born in the north RoC's citizenship.
- To freeze relations with imperialist companies.

2.2 Greek Cypriot expectations and demands

Demands and expectations regarding peacebuilding and intercommunal cooperation

- To remove the illuminated flag on the Pentadaktylos mountain range and replace it with the map of a Unified Cyprus.
- To allow more bicomunal programmes for youth.
- To accept bicomunal programmes beyond the Nicosia area.
- To organize intercommunal youth sports/football matches.
- To provide incentives to civil society to undertake more intercommunal cooperation initiatives.
- To give more support to the work of the Committee on Missing Persons (CMP) and granting permits for excavations in currently restricted areas.
- To accept the resumption of substantive negotiations for the resolution of the Cyprus problem.
- To give systematic messages addressed to all Cypriots, and particularly to Greek Cypriots.
- To exchange visits between schools and joint student field trips.
- To promote joint projects on social media, joint podcasts, and incentives for cooperation between influencers from both communities.

- To implement EU acquis/standards in the health and the environment sectors.

Education, language and culture related demands and expectations

- To provide incentives for T/Cs to learn Greek.
- To recruit Greek-speaking staff in popular public services.
- To encourage the preservation and promotion of Cypriot cuisine, Cypriot music, and shared linguistic expressions.
- To include (on maps and on the ground) of Greek toponyms / place names of villages and regions.
- To put no limit on the operation of churches in the north.
- To protect/promote shared Cypriot cultural heritage.
- To protect/promote the Turkish Cypriot identity and shared Cypriot heritage and culture.
- To repair/reopen monasteries and give more frequent permits for church services.
- To facilitate education and professional rehabilitation for enclaved Maronites and residents of the Karpas peninsula.
- To offer Greek language courses in Turkish Cypriot schools.

Crossing points and communication related demands and expectations

- To facilitate free movement throughout the island for Turkish Cypriots and Greek Cypriots without restrictions.
- To open the "Kokkina" (Erenköy) crossing point.
- To offer friendlier conduct by police at the crossing points.
- To end the imposition of fines for mobile phone use inside a vehicle at the crossing points.
- To open more crossing points.
- To open crossing points unilaterally (by the T/C side).
- To open the Athienou-Pyroi-Aglantzia crossing point, with partial routing through the area controlled by the Turkish Cypriots and the Buffer Zone.
- To interconnect mobile telephony systems.

Economy, labor and working life related demands and expectations

- To encourage joint businesses/companies and mixed employment
- To allow Greek Cypriot farmers to cultivate privately-owned land within the Buffer Zone.
- To end the taxation of farmers who transport fruits and vegetables from Pyrgos to their children via the Zodeia/Astromeritis crossing point.
- To support 24-hour issuance of insurance policies at the crossing points.
- To provide incentives for joint business initiatives.

Constitutional rights and human rights related demands and expectations

- To transfer Varosha to UN administration for resettlement.
- To show greater sensitivity toward the rights of all Cypriot citizens.
- To facilitate the return of Greek Cypriots, Maronites, and others to their villages.
- To maintain and repair of Greek Cypriot cemeteries, and return their management to the representatives of the respective community.
- To agree on the resettlement of legal owners in their houses in the buffer zone.

Security related demands and expectations

- To reduce substantially the number of Turkish troops.

Unclassified demands

- To lift any bureaucratic and social barrier against Greek Cypriot - Turkish Cypriot marriages and provide incentives.

4. Responses: Cross communal evaluation of demands

In the bicomunal focus group meetings held in Nicosia and Famagusta, participants were divided into two groups according to their community membership to review the list containing all the demands and expectations expressed by participants from the other

community. During this review, they classified the demands of the other community into three categories: ‘acceptable’, ‘acceptable under certain conditions’, and ‘unacceptable’. Whether the resulting trend was determined by majority or unanimous vote was also recorded by the group itself. In most cases, the reasons for ‘conditional acceptance’ and or ‘unacceptability’ were also recorded by the group. The detailed list of responses from participants from one community to the demands and expectations of participants from the other community are as follow:

3.1 Greek Cypriots’ responses to Turkish Cypriot demands and expectations

Almost all Greek Cypriot participants found a significant portion of the demands put forward by Turkish Cypriots acceptable. Some demands and expectations were accepted conditionally. A small number of demands were classified as unacceptable unanimously or by a majority of Greek Cypriot participants.

The Turkish Cypriot demands which were conditionally accepted by the Greek Cypriot participants and the conditions put forward are as follows:

* The Greek Cypriot participants agreed that Turkish Cypriots and Greek Cypriots should be able to move freely and unchecked between the south and the north; however, they argued that this was conditional on the existence of a reliable mechanism that excludes foreigners.

* The unanimous demand by the Turkish Cypriot participants to open the Ercan Airport and Famagusta Port to international traffic was met with two different reactions among the Greek Cypriot participants. One view held that taking this step before a solution is almost impossible because it could lead to the Turkish Cypriot side withdrawing from the solution process; the other view held that this demand should be accepted if a) the residents of Varosha are allowed to return to their properties under UN administration and b) mutual understanding towards a solution begins with a strategic agreement.²

²This issue was re-evaluated by both Greek Cypriot and Turkish Cypriot participants. See the result below in Section 3.3.

* The demand for the return of properties left behind in the south to their Turkish Cypriot original owners who did not receive equivalent properties in the north has been accepted on the condition of reciprocity, i.e., if the same principle is applied to Greek Cypriots who left properties in the north.

* The Turkish Cypriot demand that the Greek Cypriot side change its policy of forming military alliances with foreign countries and providing bases to them is accepted by the Greek Cypriot participants on the condition that the ‘Turkish armed forces withdraw from the island.’

All or a significant portion of the Greek Cypriot participants expressed the opinion that the following Turkish Cypriot demands were unacceptable for specific reasons. The reasons for this opinion, are as follow:

* The Greek Cypriot participants rejected the Turkish Cypriot demand that ‘priority in leasing properties left behind by Turkish Cypriots in the south should be given to Turkish Cypriots living in the south’ arguing instead that this priority should be given to Greek Cypriot displaced persons.

* The majority of Greek Cypriot participants thought that the Turkish Cypriots' demand for ‘insurance policies issued in the north to be valid in the south’ was largely impossible to implement. The reason of the rejection is ‘the lack of effective control of the government of the Republic of Cyprus in the northern part of Cyprus.’

* Almost all Greek Cypriot participants considered the demand of Turkish Cypriot participants to use Turkish-titled properties located in the north as collateral to obtain loans from banks located in the south impossible to implement. The reason for rejection is ‘the lack of effective control of the government of the Republic of Cyprus in the northern part of Cyprus’.

* Many Greek Cypriot participants believe that the Turkish Cypriot demand for the prosecution of suspected war criminals is not possible due to the passage of too much time, and that establishing a ‘truth commission’ would be more appropriate.

* Almost all Greek Cypriot participants found the demand ‘to grant Cypriot citizenship to everyone born in northern Cyprus’ to be inconsistent with the law.

* Almost all Greek Cypriot participants found the demand for the Republic of Cyprus to cease its relations with ‘imperialist companies’ to be contrary to economic realities.

3.2 Turkish Cypriots’ responses to Greek Cypriot demands

With a few exceptions, almost all of the demands and expectations expressed by the Greek Cypriot participants were unanimously accepted by the Turkish Cypriot participants. Some participants indicated that certain demands and expectations could only be accepted under specific conditions. No Greek Cypriot demand was found to be unacceptable to all or the majority of Turkish Cypriot participants. The details are as follow:

The following demands of Greek Cypriot participants were accepted by the majority of Turkish Cypriot participants but opposed by few:

* The vast majority of participants found the demand for a reduction in Turkish troops acceptable while some Turkish Cypriot participants stated that such a reduction would only be possible after a solution is reached. A participant who put forward the condition of a solution for the reduction in the size of Turkish troops emphasized that he/she thought this way 'due to developments in the Middle East' and that it was not related to ‘the issue of trust with Greek Cypriots.’³

* The Greek Cypriot demand for opening Varosha to resettlement by its original owners under UN administration was accepted by most Turkish Cypriot participants without a precondition, while some made it conditional on the restoration of fundamental rights for the Turkish Cypriots.⁴

³ The group reevaluated this issue after the meeting convener proposed a model to search for the availability of a unanimity tendency. See Section 3.3 for the result.

⁴ Greek Cypriot participants had already expressed unanimously a positive view on the restoration of the constitutional rights of Turkish Cypriots.

* The demand for the return of Greek Cypriots, Maronites, and others to their former villages was accepted by some Turkish Cypriot participants unconditionally, while others stated that this would only be possible if the solution process starts.

* Almost all Turkish Cypriot participants accepted the demand for churches to operate in the north, while one participant found it unacceptable, stating that religion serves a regressive function and that this is not a priority issue.

3.3 Reevaluation

In order to determine whether it was possible to bridge the differences that arose on two issues well-known to the Cypriot public on both sides of the divide, the focus group convener presented the participants with some suggestions for discussion. These included the demand for ‘substantial reduction’ in the number of Turkish troops, unanimously supported by all Greek Cypriot mono-communal groups, and the ‘opening of the Ercan Airport and the Famagusta Port to international traffic’, unanimously supported by Turkish Cypriot mono-communal groups. The Turkish Cypriot participants in the bicomunal meetings were invited to consider if an ‘immediate reduction of 1/4 of the number of Turkish troops’ was acceptable. As a response, all Turkish Cypriot participants tended to view this proposal positively. Similarly, Greek Cypriot participants were invited to evaluate a proposal relating to a new arrangement for Ercan (Tymbou) airport. According to the proposal a) an Airport Administration consisting of Turkish Cypriots including Greek Cypriot observatory mechanism to be established which will function as an autonomous entity, b) the airport shall be registered at the civil aviation authority of the RoC, c) all activities at the airport, including arrivals and departures, shall be regulated according to the EU rules and standards and d) the airport administration will be transferred to the relevant federal authority after a solution to the Cyprus problem is fully achieved. Almost all Turkish Cypriot and Greek Cypriot participants agreed on this model.

4. Conclusions

- Participants from both sides of the divide generally distinguished between ‘a state of solution’ (which refers to a situation in which the two sides agree to end the territorial

division on the island through a common state) and ‘the process of a solution.’ This is clearly evident from the importance given to positive steps towards resolving the Cyprus problem, rather than engaging in narrow discussions that merely repeat one of the models proposed as a solution (federation, two separate states, unitary state, etc.). The fact that Turkish Cypriot and Greek Cypriot participants made approximately 70 and 40 different demands respectively can be considered a second proof of the importance they attach to the 'solution process'.

- It can be argued that the main reason the Turkish Cypriots made more demands than Greek Cypriot participants was not so much due to the profile of the participants themselves, but rather to the socio-economic problems and isolation experienced by the Turkish Cypriot community, or their perceptions of these problems.
- It can be easily argued that the various demands of the Turkish Cypriot participants are related to such aims as ‘normalization in intercommunal relations’, ‘political participation’, ‘economic integration’ (including the easing of isolations) and ‘respect for human rights’ within a process that will ultimately be part of the solution. On the other hand, the demands of the Greek Cypriot participants are more closely linked to the goals of 'normalization in intercommunal relations' and 'respect for human rights' in connection with the 'solution process'.
- Participants made demands that demonstrated a high level of engagement with the socio-political life and issues of the other community. For example, Greek Cypriot participants requested that the Turkish Cypriot side protect 'Turkish Cypriot identity' and 'shared cultural values,' while Turkish Cypriot participants demanded that the Greek Cypriot leadership implement a regulation allowing Greek Cypriot youth to perform compulsory military service after completing their university education, not before.
- It can be argued that participants from both communities made their demands taking into account the current impasse in the Cyprus problem, and therefore addressed issues that have various negative impacts or make daily life difficult. For example, Greek Cypriot participants prioritized issues such as allowing property owners to

return to their properties located in the buffer zone, ensuring the maintenance of cemeteries remaining in the north, using original names or Greek on traffic and road signs in the north, demand for cultivating agricultural land in the buffer zone and opening crossing points in Kokkina (Erenköy) and Athienou. Turkish Cypriot participants also acted within the same logic when formulating their demands. They prioritized especially the problems experienced by the farmers living in the Lefka region.

- Turkish Cypriot participants did not hesitate to mention their economic and political rights stemming from their Cypriot citizenship. These demands included various issues such as the employment of Turkish Cypriots in public administration of the Republic of Cyprus, access to social security and health systems on a contribution basis, and the restoration of the right to vote and contest in elections as regulated by the 1960 Constitution.
- Among the most important issues for the Turkish Cypriot participants are those related to the economy and business life. A careful examination of the Turkish Cypriot demands under this heading reveals that they are related to two facts: Firstly, the Turkish Cypriot participants link the economic development of the Turkish Cypriot community to the steps taken towards a solution. Secondly, the Turkish Cypriot participants expressed a preference for the integration of the island's economy. Greek Cypriot participants were also willing to encourage the idea of economic integration. Thus, they unanimously supported any Turkish Cypriot demand focussing on Turkish Cypriot economic development provided they do not violate EU standards.
- Greek Cypriot participants generally invoked the principle of equality implicitly or explicitly, when evaluating the demands of Turkish Cypriots. This was clearly evident in the assessment of properties belonging to Turkish Cypriots remaining in the south. The Greek Cypriots unanimously decided that in such cases, priority should be given to Greek Cypriot displaced persons, not to Turkish Cypriots who settled in the south.

- It has been observed that the concept of ‘reciprocity’ was skillfully used by participants from both communities to be persuasive to the other side. For example, some Turkish Cypriot participants, evaluating the demand for legal property owners to return to their properties in Varosha under UN administration, made this conditional on the restoration of the constitutional rights of Turkish Cypriots. Similarly, Greek Cypriots conditionally agreed to the demand, voiced by Turkish Cypriot participants, for the cancellation of military agreements between the Republic of Cyprus and foreign states. This condition was connected to the termination of the Turkish military presence on the island. In the participants' evaluations, the concept of reciprocity functioned as an element that strengthened empathy and legitimacy.
- Participants made demands and assessments aimed at resolving the long-standing and ongoing disagreements between the two community leaders regarding the opening of new crossing points. Both groups unconditionally supported the immediate increase in the number of crossing points on the Green Line, including the addition of Kokkina (Erenköy) and Athienou villages.
- The unhesitating acceptance of almost all Turkish Cypriot demands regarding the economic issues by the Greek Cypriot participants is a noteworthy stance. Greek Cypriot participants offered rational justifications for rejecting the limited number of Turkish Cypriot demands which they found unacceptable in the areas relating to the economy. For example, the demand that Turkish Cypriots be able to borrow from banks in the south by mortgaging their properties in the north was rejected by the Greek Cypriot participants on this ground. It is understood that the rejection was based on economic, not political reasons.
- It is significant to note that the Greek Cypriot participants accepted the demand to open the Ercan Airport and the Famagusta port to international traffic, provided the proposed model for the airport bypassed the issue of recognition. The Greek Cypriot participants clearly demonstrated that they can accept any Turkish Cypriot demand when it excludes a secessionist claim.

- An examination of the demands of the Greek Cypriot participants reveals that peacebuilding and intercommunal cooperation are their top priorities. The acceptance of all these demands by the Turkish Cypriot participants could be seen as a precursor to significant grassroots potential for peacebuilding within both communities.
- Regarding security and guarantees, which constitute one of the most important aspects of the Cyprus problem, it can be said that participants from both communities have made quite reasonable demands. For example, instead of demanding the immediate and complete withdrawal of Turkish troops, Greek Cypriots showed their willingness to accept a gradual arrangement. Contrary to expectations, Turkish Cypriot participants, moving away from the psychology of being a small community, preferred to approach the security issue empathetically. Given the participants' approach to the issue, the prevailing belief among political elites and the media that the most difficult aspect of the Cyprus problem is the security issue needs to be re-evaluated and rethought. The ease with which participants could agree on the issue of security can be attributed to their approach to the subject from both an empathetic and rational perspective.

6. Recommendations

The recommendations below derive from the data of our research project titled 'Alleviating the daily negative effects of the conditions of non settlement on ordinary citizens on both sides of the divide in Cyprus: expectations, needs and demands from the other side' and include the following:

- Cross communal dialogue between political actors and grassroots would be a useful arrangement compatible with the federal model envisioned for Cyprus. Therefore, we propose as the first step towards meeting the expectations and demands of members of the other community is the establishment of an institutional structure to address this issue. We suggest that this structure could be either an existing public organization within the current administrative mechanism, or a newly created unit. Such a structure could be arranged either at the central or local level. Even a semi-

official structure, established in cooperation with civil society, could also serve this function.

- Certain demands, such as the revival of socio-economic life in Varosha under UN administration and inclusion of Ercan (Tymbou) Airport and Famagusta Port into international traffic, require joint intercommunal action within a framework defined by international law and the relevant UN resolutions.⁵ Therefore, it can be considered reasonable for both sides to approach the issues of Ercan Airport/Famagusta Port and Varosha as a step towards a final solution which can be achieved even before ‘reaching an agreement on everything’.
- Based on the demands put forward by the participants, it is understood that under certain conditions, a concrete bridge of cooperation can be established between the two sides. Foremost among these conditions is that the Turkish Cypriot side abandons its separatist political position.
- Similarly, the Greek Cypriot side could pave the way for partnership with Turkish Cypriots by explicitly relinquishing its position of sole control over the common bicomunal state, thereby approaching its objectives regarding territorial arrangements and private property rights.
- Both sides can promote economic integration through diverse policies:
To this end the Turkish Cypriot side could implement all types of remedies including restitution regarding the property rights of Greek Cypriots. Immovable Property Commission (IPC) whose functionality has been recognized internationally can play a pioneering role to satisfy the demands of a number of Greek Cypriot displaced persons to resettle to their original land.

⁵ Despite repeated requests in this direction, it is impossible for the Turkish Cypriot side to include Ercan Airport and Famagusta Port in international traffic without the explicit consent of the Republic of Cyprus. Obtaining this consent seems possible by implementing the model approved by the participants in this study, linking it to the logic of the transition process to a federal state. Similarly, opening Varosha to resettlement by its former residents seems impossible without the cooperation of the Turkish Cypriot side.

- The Greek Cypriot side on the other hand, can implement such policies as encouraging Turkish Cypriot involvement in economic organizations enlarging the content and size of trade between the two sides of the divide through the Green Line Regulation., That would make necessary certain policy revisions to allow individual participation of Turkish Cypriot citizens of the Republic of Cyprus in joint business ventures, including opening bank accounts in the areas controlled by the Republic of Cyprus and developing new policies on waste management to include Turkish Cypriots as well as lift any rechecking of products from the north that have met EU requirements.
- A new approach can be adopted regarding the use of privately owned agricultural land located in the Buffer Zone. Both sides could withdraw their forces further back from the ceasefire line, thereby expanding the control and mobility of the UN Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) and ensuring unimpeded access to agricultural land cultivation in the area.
- Both sides can monitor educational activities and curricula by establishing advisory boards, jointly or separately, to raise awareness against racism and chauvinism.
- Encouraging the teaching of the Turkish language in Greek Cypriot schools and the Greek language in Turkish Cypriot schools would be an appropriate approach, both in terms of practically facilitating the increasing of mutual appreciation, intercommunal contacts and in promoting the idea that Cyprus is the homeland of both communities and thus increase the spirit of inter-dependence and loyalty to the future federal Cyprus.
- Both sides must ensure that all signs in public spaces (including the original names of villages and towns) and those indicating public activities be written in both Greek and Turkish.
- It is beneficial for any side requesting the opening of a crossing point anywhere on the Green Line, including Athienou, Kokkina (Erenköy) and Mia Milia (Haspolat),

to be ready to start crossings without delay by fulfilling its own responsibilities, and lift bureaucratic obstacles as this will mobilize public support and solidarity.

- The Greek Cypriot side could review its policies regarding services provided to Turkish Cypriots in public offices of the Republic of Cyprus; this could include employing a sufficient number of support staff who are fluent in Turkish.
- The Greek Cypriot side could develop policies that take into account the strong inclination of Turkish Cypriots to exercise their rights stemming from the 1960 Constitution including the rights of children born in mixed marriages in the north.
- It would be an important step, reflecting the spirit of federal partnership, if two of the six seats reserved for Cyprus in the European Parliament were elected by citizens of the Republic of Cyprus permanently residing in the northern part of Cyprus, under the effective supervision of the EU.
- Both sides can promote interaction of young people in the arts and also between sport clubs in both communities; school pupils to visit with their teachers schools from the other side and thus provide an environment for friendships and a basis for intercommunal cooperation in educational and sports activities.
- Both sides may revise their security policies with a view to reducing the number of military troops and equipment not foreseen in the 1960 agreements.
- Both sides may initiate a policy, jointly or separately, to demonstrate their respect for human rights, including freedom of religion and worship.
- In addition to existing positive approaches, both sides, jointly or separately, could develop a systematic policy aimed at preserving the cultural heritage of the other community in good condition, including monasteries, mosques, and cemeteries.
- Both sides must concretely demonstrate their willingness to take unilateral steps to refrain from using symbols for provocative purposes and respect each other's sensitivities.

- To facilitate inter-communal contacts, both sides can jointly or separately initiate policies that have no political cost; for example, allowing GSM operators to operate throughout Cyprus and promoting the provision of short-term (daily/weekly) car insurance.

ΈΚΘΕΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΝ ΑΡΝΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΗ ΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ: ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ

Κοινωνική Ενσωμάτωση – Ομαλοποίηση Σχέσεων - Συμμετοχή - Σεβασμός
Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Yücel Vural και Μαρία Χατζηπαύλου

Ηλεκτρονική έκδοση από το
Association for Social Research και το Cyprus Academic Dialogue.

ΛΕΥΚΩΣΙΑ / ΙΟΥΝΙΟΣ 2026

**Η παρούσα έκθεση αποτελεί προϊόν ερευνητικού έργου σχετικά με το θέμα που
αναφέρεται στον παραπάνω τίτλο και υποστηρίχθηκε από:**

**British
High Commission
Nicosia**

**Βελτίωση των Καθημερινών Αρνητικών Επιπτώσεων
που απορρέουν από τις συνθήκες μη λύσης του
Κυπριακού Προβλήματος:
Αιτήματα και προσδοκίες από την άλλη πλευρά**

Κοινωνική Ενσωμάτωση
Ομαλοποίηση σχέσεων
Συμμετοχή
Σεβασμός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Yücel Vural και Μαρία Χατζηπαύλου

Μετάφραση στα ελληνικά: Νάντια Κορνιώτη

Λευκωσία/ Ιούνιος 2026

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

1. Εισαγωγή

1.1 Η λογική βάση του ερευνητικού έργου

1.2 Μεθοδολογία και Διαδικασία

2. Προσδοκίες και Αιτήματα

2.1 Προσδοκίες και Αιτήματα Τουρκοκυπρίων

2.2 Προσδοκίες και Αιτήματα Ελληνοκυπρίων

3. Απαντήσεις: Διακοινοτική αξιολόγηση των αιτημάτων

3.1 Οι θέσεις των Ελληνοκυπρίων στα Τουρκοκυπριακά αιτήματα

3.2 Οι θέσεις των Τουρκοκυπρίων στα Ελληνοκυπριακά αιτήματα

3.3 Επαναξιολόγηση

4. Συμπεράσματα

5. Εισηγήσεις

Πρόλογος

Το Κυπριακό παραμένει άλυτο μέχρι και τις μέρες μας και στις συγκρουσιακές σπουδές (conflict studies) χαρακτηρίζεται ως ένα «ανυπέρβλητο» και «παρατεταμένο» πρόβλημα. Μέσα από δεκαετίες ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων, υπό την αιγίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), έχουν υπάρξει μια σειρά από «χαμένες ευκαιρίες» ως προς την επίτευξη μιας αμοιβαία αποδεκτής λύσης. Κάθε πλευρά πίστευε πως δούλευε για την καλύτερη δυνατή λύση για την δική της κοινότητα. Κατά καιρούς οι διαπραγματεύσεις έμοιαζαν με διαγωνισμό που σε περίπτωση αδιεξόδου υπερίσχυε η μετατόπιση ευθυνών (blame-shifting). Ανέκαθεν το Κυπριακό προσεγγίστηκε από πάνω προς τα κάτω (top-down perspective), όπου ο συμβιβασμός μεταξύ των ηγετών θεωρείτο απαραίτητος. Αλλά τι θα συνέβαινε σε περίπτωση που οι ηγέτες δεν κατόρθωναν να καταλήξουν σε συμφωνία; Το ερώτημα αυτό οφείλει να απαντηθεί. Βεβαίως, ο συμβιβασμός μεταξύ των ηγετών είναι προτιμητέος αλλά δεν είναι αρκετός. Παράλληλα χρειάζεται και μια προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω (bottom-up approach). Η συναίνεση και η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών θα ήταν χρήσιμη για να επιτευχθεί και να εφαρμοστεί μια συμφωνία που θα επιτευχθεί σε επίπεδο ηγετών. Με το άνοιγμα των οδοφραγμάτων το 2003, που επιτρέπουν τη διέλευση από τη μια πλευρά στην άλλη, και με την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε), οι απλοί πολίτες εξακολούθησαν να αντιμετωπίζουν κάποιες δυσκολίες που παίρνουν τη μορφή απαιτήσεων, όσο αναμένουν την λύση.

Η παρούσα έκθεση αποτελεσμάτων προσδιορίζει τα βασικότερα αιτήματα και τις προσδοκίες των ατόμων που προέρχονται και από τις δύο πλευρές του νησιού και που συμμετείχαν στην έρευνα. Είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα αιτήματα αυτά, επειδή η αποτυχία να τα κατανοήσουμε θα συνεχίσει να δημιουργεί περαιτέρω κοινωνικά και ψυχολογικά εμπόδια για την εξεύρεση λύσης και να αποξενώνει τις δύο κοινότητες.

Εξήντα δύο χρόνια μετά τη δικοινοτική διαμάχη του 1963-1964, 52 χρόνια από τα τραγικά γεγονότα του 1974 και 22 χρόνια από το σχέδιο Ανάν και τα ξεχωριστά δημοψηφίσματα του 2004, πιστεύουμε ότι ήρθε ο καιρός να επικεντρωθούμε στις ανάγκες, τις προσδοκίες και τα αιτήματα των ατόμων σε επίπεδο βάσης (grassroots level). Κάποια από τα αιτήματα αυτά πιθανόν να φαίνεται αδύνατον να εφαρμοστούν υπό τις παρούσες συνθήκες. Εντούτοις, όπως δείχνει η παρούσα έκθεση, ένας πολύ μεγάλος αριθμός αιτημάτων των απλών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων πολιτών που επιθυμούν αλλαγή του *status quo*, μπορούν να ικανοποιηθούν από την άλλη πλευρά. Αυτή η διαδικασία μπορεί να διευκολύνει την καθημερινότητα και να μειώσει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι

πολίτες λόγω των πολλαπλών διχασμών. Επίσης, μπορεί να διευκολύνει τη δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος για ουσιαστικές ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις σε ευρεία κλίμακα. Τα αιτήματα που έχουν εκφραστεί δεν αποτελούν προϊόν της πολιτικής ελίτ κάθε κοινότητας, αλλά εκφράζουν τις θέσεις των απλών κυπρίων πολιτών και όπως δείχνει το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα διακατέχονται από λογική, ειλικρίνεια και ενσυναίσθηση.

Ενώ έχουμε διατηρήσει την ουσία των απαιτήσεων αυτών, έχουμε προσπαθήσει να τις αξιολογήσουμε και να αναλύσουμε τις θετικές επιπτώσεις που οι προσδοκίες και τα αιτήματα των πολιτών από την άλλη πλευρά μπορεί να έχουν ως προς την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω της δημιουργίας επαφών και τη θέσπιση οικονομικής συνεργασίας. Εστιάζοντας στις προσδοκίες τόσο Τουρκοκυπρίων όσο και Ελληνοκυπρίων, έχουμε παραθέσει μια σειρά από συστάσεις ούτως ώστε να επιστήσουμε την προσοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών και των θεσμών και στις δύο πλευρές ως προς την αξία και τη συμβολή που θα είχε η εφαρμογή αυτών των αιτημάτων στην επαναπροσέγγιση των δύο κοινοτήτων, την δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για επίσημες διαπραγματεύσεις και γενικότερα, για την επίλυση του Κυπριακού στα πλαίσια μια ομοσπονδιακής δομής.

Είμαστε ευγνώμονες στο Υπουργείο Εξωτερικών, Κοινοπολιτείας και Ανάπτυξης του Ηνωμένου Βασιλείου για την υποστήριξή τους σε κάθε στάδιο της παρούσας δουλειάς. Επίσης, ευχαριστούμε του λειτουργούς στην Ύπατη Αρμοστεία του Ηνωμένου Βασιλείου στη Λευκωσία για την ενθάρρυνση και την βοηθητική τους στάση καθ' όλη της διάρκεια της μελέτης αυτής.

Τα εποικοδομητικά σχόλια του Δρ. Sertaç Sonan ήταν ανεκτίμητα στον ερευνητικό σχεδιασμό αυτού του έργου. Η Δρ. Νάντια Κορνιώτη διάβασε προσεκτικά την αγγλική έκδοση της Έκθεσης Αποτελεσμάτων διορθώνοντας μικρές παραλείψεις και μετάφρασε την έκθεση από τα αγγλικά στα ελληνικά. Ο Halil Kararasaoglu έκανε τη μετάφραση από τα αγγλικά στα τουρκικά. Επομένως τους ευχαριστούμε. Η συνεισφορά των Μίκη Σιάνη, Halil Kararasaoglu και Damla Kodan υπήρξε πολύτιμη σε διάφορα στάδια της οργάνωσης των έξι μονο-κοινοτικών και δύο δικοινοτικών συναντήσεων ομάδων εστίασης και της συλλογής δεδομένων, που αποτελούν τη βάση αυτής της έκθεσης. Τους ευχαριστούμε. Επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε και το Εκτελεστικό Συμβούλιο της Κυπριακής Ένωσης Δασκάλων Τουρκικών Δευτεροβάθμιων Σχολείων (ΚΤΟΕÖS) και τον Hüseyin Bahça, Λειτουργό στο Bandabuliyā [του τουρκοκυπριακού] Δήμου Αμμοχώστου, για τη διοικητική υποστήριξη που παρείχαν για την εκτέλεση της παρούσας μελέτης.

Είμαστε επίσης ευγνώμονες στους συμμετέχοντες, οι οποίοι αφιέρωσαν χρόνο και στήριξη για το παρόν έργο και συμμετείχαν στις μονο-κοινοτικές ή στις δικοινοτικές ομάδες εστίασης, και των οποίων τα ονόματα δεν μπορούμε να αποκαλύψουμε λόγω της φύσης της μελέτης. Πάνω από όλα, θα θέλαμε να δηλώσουμε ρητά πως κανένα άτομο ή φορέας που αναφέρουμε πιο πάνω δεν φέρει οποιαδήποτε ευθύνη για την παρούσα έκθεση και πως μόνη ευθύνη για πιθανά λάθη φέρουμε εμείς, οι συγγραφείς.

ΥΥ και ΜΧ

1. Εισαγωγή

Η παρούσα έκθεση είναι αποτέλεσμα δικοινοτικού ερευνητικού έργου, με στόχο να προσδιορίσει τις καθημερινές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι πολίτες στις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής στην Κύπρο. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, το έργο διαμορφώθηκε με τρόπο που η συλλογή δεδομένων θα επέτρεπε την εξακρίβωση των προσδοκιών και των απαιτήσεων που πρέπει να διαχειριστούν μέσα από δράσεις και συγκεκριμένες πολιτικές η κάθε πλευρά. Αφετηρία του έργου ήταν η ιδέα πως η κατανόηση των καθημερινών προκλήσεων και των βραχυπρόθεσμων απαιτήσεων και προσδοκιών των πολιτών θα μπορούσε να βοηθήσει στη διαμόρφωση προτάσεων για μια σειρά από πολιτικές και δράσεις που θα προωθηθούν στους σχετικούς πολιτικούς φορείς, ώστε να μετριαστούν ή να εξομαλυνθούν οι αρνητικές επιπτώσεις που έχει η μη επίτευξη λύσης σε επίπεδο βάσης στην Κύπρο.

Με το άνοιγμα των σημείων διέλευσης κατά μήκος της Πράσινης γραμμής από τον Απρίλιο του 2003, οι δύο πλευρές έχουν εφαρμόσει εθελοντικά και μονομερώς συγκεκριμένα μέτρα για να διευκολύνουν την επαφή μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Για παράδειγμα, η ελληνοκυπριακή πλευρά έκανε βήματα ως προς την αποκατάσταση της ιθαγένειας και σχετικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Η τουρκοκυπριακή πλευρά, από την άλλη, δημιούργησε την Επιτροπή Ακίνητης Περιουσίας ως μια δομή που θα διαχειρίζεται την απώλεια των δικαιωμάτων ιδιοκτησία των Ελληνοκυπρίων. Επιπλέον, ο ΟΗΕ έχει καλέσει επανειλημμένως τους ηγέτες των δύο κοινοτήτων να εφαρμόσουν μια σειρά από Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) για να προωθηθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη και να βρεθούν λύσεις στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν άνθρωποι και από τις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής.

Εφαρμόζοντας μια προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω στόχο έχει να εξακριβώσει ποιες είναι οι προσδοκίες και ποια τα αιτήματα των ατόμων από τη μια πλευρά προς την άλλη πλευρά. Δεύτερον, στόχος είναι και η διευκόλυνση του διαλόγου σε επίπεδο βάσης, αλλά και η ανάπτυξη της ευαισθητοποίησης σε επίπεδο ηγεσίας ούτως ώστε να βελτιωθούν οι αρνητικές επιπτώσεις που απορρέουν από τις υπάρχουσες συνθήκες μη-λύσης. Τέλος, στόχος μας είναι να πληροφορήσουμε τους σχετικούς διεθνείς οργανισμούς, την διπλωματική κοινότητα στην Κύπρο, όπως η ΒΗC, η Ε.Ε και ο ΟΗΕ, για πιθανά βήματα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών και στις δύο κοινότητες και των πολιτικών παραγόντων σε κάθε κοινότητα.

Οι κύριοι επωφελούμενοι του έργου είναι Κύπριοι πολιτικοί παράγοντες και από τις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής, συμπεριλαμβανομένου δημοτικών και επαρχιακών διοικήσεων, πολιτικών κομμάτων, κοινοτάρχες και επίσημους αντιπροσώπους, όπως επίσης πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Πολίτες και μέλη της κοινωνίας των πολιτών που μπορούν να συμμετάσχουν θετικά στο διάλογο με τους πολιτικούς παράγοντες με τρόπο που προωθεί την αλλαγή πολιτικής είναι επίσης επωφελούμενοι. Μεταξύ των επωφελουμένων συμπεριλαμβάνονται και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που θα πληροφορήσουν το κοινό για πιθανές αναθεωρήσεις πολιτικής και πρωτοβουλίες για την κάλυψη των αναγκών και των απαιτήσεων των πολιτών. Η ανταπόκριση στις κοινωνικές προσδοκίες και ανάγκες σε επίπεδο βάσης θα διευκόλυνε τη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για τις επίσημες διαπραγματεύσεις και τις ειρηνευτικές διαδικασίες.

1.1 Η λογική βάση του ερευνητικού έργου

Ισχυριζόμαστε ότι η ευαισθητοποίηση του κοινού για τα καθημερινά προβλήματα και τα αιτήματα των πολιτών μπορεί να προσθέσει ένα νέο επίπεδο στην αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο κοινοτήτων και να οικοδομήσει νέες σχέσεις. Επιπλέον, αυτό το νέο επίπεδο αναμένεται να υποστηρίξει μια μετριοπαθή αλλαγή στις απόψεις τόσο της βάσης όσο και της πολιτικής ελίτ σε κάθε κοινότητα όσον αφορά το Κυπριακό Πρόβλημα. Με αυτή την έννοια, αναμένουμε μια πιο εποικοδομητική στάση στη συμπεριφορά των πολιτικών παραγόντων όσον αφορά τα αιτήματα των πολιτών κάθε κοινότητας.

Όταν τα αιτήματα και οι προσδοκίες των ανθρώπων γίνουν ορατές στις πολιτικές ελίτ, τότε δοθεί ώθηση σε πλουραλιστικές λύσεις εντός μια διαδικασίας χωρίς αποκλεισμούς. Θεωρούμε πως αυτή είναι μια δυνατή δυναμική ενάντια στην δικοινοτική πόλωση και τον διαχωρισμό «εμείς και αυτοί». Το έργο βασίζεται στη φιλοσοφία μια λύσης «βήμα προς βήμα» (step-by-step solution), που μπορεί να βοηθήσει τους ανθρώπους να δουν θετική βελτίωση στην καθημερινή τους ζωή και να επανευθυγραμμίσουν τις θέσεις τους σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες που υπάρχουν. Η εφαρμογή αυτή της φιλοσοφίας στη λύση καθημερινών προβλημάτων μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα προς την διαμόρφωση νέων δομών και συμπεριφορών στην ενδοκοινοτική πολιτική, την δικοινοτική πολιτική και την πολιτική σε όλη την Κύπρο. Επομένως, βλέπουμε τους στόχους του έργου ως μέσω για την δημιουργία νέων στρωμάτων για αλληλεπίδραση, όπου το κοινωνικό επίπεδο θα πληροφορεί τις πολιτικές ελίτ/ τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων.

1.2 Μεθοδολογία και Διαδικασία

Συνολικά οργανώσαμε έξι μονο-κοινοτικές συναντήσεις ομάδων εστίασης (τρεις νότια και τρεις βόρεια της Πράσινης Γραμμής) συμπεριλαμβάνοντας συμμετέχοντες και από τα αστικά κέντρα και από τις αγροτικές περιοχές στη Λευκωσία, την Αμμόχωστο και την Λεύκα. Επίσης, είχαμε δύο συναντήσεις δικοινοτικών ομάδων εστίασης (μία στην Λευκωσία και μία στην Αμμόχωστο). Η ερευνητική ομάδα στρατολόγησε συμμετέχοντες με την μέθοδο της χιονοστιβάδας (snow-ball method). Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από ένα ευρύ φάσμα ηλικιών, κοινωνικού φύλου και επαγγελματικού προσανατολισμού, από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, χωρικούς/γεωργούς και κτηνοτρόφους, αυτό-εργοδοτούμενους ή άνεργους, φοιτητές, συνταξιούχους, εκπαιδευτικούς και ακτιβιστές από την κοινωνία των πολιτών. Στις ελληνοκυπριακές ομάδες εστίασης συμμετείχαν άτομα από τρεις διαφορετικές περιοχές ξεχωριστά, στη Λευκωσία, το Παραλίμνι και τον Αστρομερίτη. Στις τουρκοκυπριακές ομάδες εστίασης συμμετείχαν ξεχωριστά άτομα από την Λευκωσία, την Λεύκα και την Αμμόχωστο. Ο συνολικός αριθμός των συμμετεχόντων ανήρθε στα 58 άτομα στις ελληνοκυπριακές και τις τουρκοκυπριακές μονο-κοινοτικές ομάδες εστίασης. Σύνολο 18 ατόμων (8 εκ των οποίων δεν είχαν συμμετάσχει σε μονο-κοινοτική συνάντηση) και από τις δύο πλευρές συμμετείχαν στις δικοινοτικές συναντήσεις για να επιθεωρήσουν τα αποτελέσματα. Συνολικά 66 ξεχωριστά άτομα συμμετείχαν είτε στις μονο-κοινοτικές είτε στις δικοινοτικές συναντήσεις ομάδων εστίασης. Όλες οι συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν κατά τους πρώτους τρεις μήνες του έτους 2026.

Σε κάθε μονο-κοινοτική συνάντηση ομάδας εστίασης οι συμμετέχοντες υπενθυμίζονταν ότι το Κυπριακό Πρόβλημα παραμένει άλυτο. Μετά από αυτή την υπενθύμιση τους καλούσαμε να εκφράσουν ο καθένας προσωπικά το πιο σημαντικό και επείγον αίτημα και προσδοκία που θεωρούν απαραίτητο να εκπληρωθούν από την άλλη πλευρά. Ο όρος «η άλλη πλευρά» είχε διευκρινιστεί, με έμφαση στο γεγονός ότι αναφέρεται σε πολιτικούς ηγέτες, διοικητικούς υπαλλήλους, δήμους, ή όσους είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή πολιτικών στο βόριο ή το νότιο τμήμα του νησιού, αναλόγως του τύπου διαμονής του κάθε συμμετέχοντα στην Κύπρο. Οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι οι απόψεις τους δεν θα κατηγοριοποιούνταν σε «σωστές» και «λάθος» και πως όλες οι ιδέες που παρουσιάζονταν θα συμπεριλαμβάνονταν στην έκθεση αποτελεσμάτων χωρίς κανένα φιλτράρισμα, αλλά και χωρίς την αποκάλυψη των ονομάτων αυτών που είχαν εκφράσει τις ιδέες αυτές. Επίσης, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αναλογιστούν πως οι προσδοκίες και τα αιτήματα που θέσουν πιθανόν να οδηγήσουν την άλλη πλευρά να εξετάσει το ενδεχόμενο αλλαγή στην

προσέγγισή της για το συγκεκριμένο ζήτημα, να αναθεωρήσει την υφιστάμενη προσέγγιση ή να προβεί σε πλήρη αλλαγή. Οι απόψεις κάθε συμμετέχοντα καταγράφηκαν γραπτώς από τον διοργανωτή της συνάντησης και επαληθεύτηκαν προφορικά για να διασφαλιστεί ότι τα αιτήματα έγιναν κατανοητά από τους άλλους συμμετέχοντες.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων κάποιοι συμμετέχοντες κάποτε ένιωθα την ανάγκη να τονίσουν κατά πόσο συμφωνούσαν ή διαφωνούσαν με κάποιες από τις απόψεις που εκφράστηκαν. Συγκεκριμένα, κάποιοι συμμετέχοντες ήθελαν να εκφράσουν την διαφωνία τους λέγοντας την δική τους άποψη. Σε όλη τη διαδικασία, ο οργανωτής της ομάδας εστίασης έδινε επεξηγηματικές πληροφορίες για να διασφαλίσει πως η συνάντηση πραγματοποιείται σε συνάφεια με τους στόχους που είχαν τεθεί. Διαπιστώθηκε ότι μεγάλος αριθμός των απαιτήσεων που τέθηκαν σε κάθε μονο-κοινοτική ομάδα είχαν την υποστήριξη όλων ή της πλειοψηφίας των μελών εκείνης της μονο-κοινοτικής ομάδας. Υπήρχαν και αιτήματα που τέθηκαν από έναν/μία ή μικρό αριθμό συμμετεχόντων.

Όλα τα αιτήματα που προτάθηκαν στις συναντήσεις των τριών ελληνοκυπριακών μονο-κοινοτικών ομάδων στη Λευκωσία, το Παραλίμνι και τον Αστρομερίτη δημιούργησαν έναν ενιαίο «Ελληνοκυπριακό κατάλογο απαιτήσεων». Με τον ίδιο τρόπο, τα αιτήματα που τέθηκαν στις τρεις συναντήσεις των τουρκοκυπριακών μονο-κοινοτικών ομάδων στην Λευκωσία, την Αμμόχωστο και την Λεύκα δημιούργησαν έναν ενιαίο «Τουρκοκυπριακό κατάλογο απαιτήσεων». Με την ολοκλήρωση όλων των μονο-κοινοτικών ομάδων, τα αιτήματα και οι προσδοκίες που συλλέχθηκαν για κάθε κατάλογο εξετάστηκαν διασταυρωμένα στις δικοινοτικές συναντήσεις ομάδων εστίασης που διοργανώθηκαν ξεχωριστά στην Αμμόχωστο και τη Λευκωσία. Κατά την διασταυρούμενη αυτή αξιολόγηση, τα ελληνοκυπριακά μέλη της δικοινοτικής ομάδας χώρισαν τα αιτήματα στον Τουρκοκυπριακό κατάλογο σε τρεις κατηγορίες: αποδεκτό, αποδεκτό υπό όρους και μη αποδεκτό. Την ίδια μέθοδο ακολούθησαν και τα τουρκοκυπριακά μέλη της δικοινοτικής ομάδας στην αξιολόγηση των ελληνοκυπριακών απαιτήσεων.

2. Προσδοκίες και αιτήματα

Όλα τα αιτήματα και οι προσδοκίες που εκφράστηκαν στις έξι μονο-κοινοτικές ομάδες εστίασης—τρεις Τουρκοκυπριακές και τρεις Ελληνοκυπριακές—κατηγοριοποιήθηκαν με βάση το περιεχόμενό τους. Ως αποτέλεσμα αυτή της κατηγοριοποίησης δημιουργήθηκαν οι ακόλουθες εννέα κατηγορίες:

- Οικονομία, Εργασία και Εργασιακή ζωή.
- Οικοδόμηση Ειρήνης και Δικοινοτική Συνεργασία.
- Γλώσσα, Εκπαίδευση και Πολιτισμός.
- Σημεία Διέλευσης και Κινητή Επικοινωνία.
- Γραφειοκρατικές Διαδικασίες.
- Αποκατάσταση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Συνταγματικών Δικαιωμάτων.
- Τέχνη και Αθλητισμός.
- Ασφάλεια.
- Διάφορα αιτήματα.⁶

Οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες εξέφρασαν αιτήματα και προσδοκίες σε όλες τις κατηγορίες. Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες εξέφρασαν αιτήματα και προσδοκίες σε όλες τις κατηγορίες εκτός από τις κατηγορίες «Γραφειοκρατικές Διαδικασίες» και «Τέχνη και Αθλητισμός».

2.1 Τουρκοκυπριακές Προσδοκίες και αιτήματα προς την Ελληνοκυπριακή πλευρά

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν την Οικονομία, την Εργασία και την Εργασιακή ζωή

- Η συμπερίληψη των Τουρκοκυπρίων στο σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, δεδομένου ότι καταβάλλουν τις σχετικές εισφορές.
- Η πρόσληψη Τουρκοκυπρίων σε δημόσιες θέσεις, συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου Εξωτερικών.
- Να επιτρέπεται σε Τουρκοκύπριους να ενταχθούν σε συνεργατισμούς στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να επιτρέπεται σε Τουρκοκύπριους να ανοίγουν τραπεζικούς λογαριασμούς στο νότιο τμήμα του νησιού.

⁶ Αιτήματα και προσδοκίες που δεν εμπίπτουν στις πιο πάνω κατηγορίες ή που αφορούν αλλοδαπούς ομαδοποιήθηκαν στην κατηγορία «Διάφορα Αιτήματα».

- Να δοθεί η ευκαιρία σε Τουρκοκύπριους να ιδρύσουν επιχειρήσεις και να επενδύουν στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να γίνουν αποδεκτές στο νότιο τμήμα του νησιού οι ασφάλειες οχημάτων που εκδίδονται στο βόριο τμήμα του νησιού.
- Να δοθεί το δικαίωμα εργασίας στο νότιο τμήμα του νησιού σε παιδιά από μεικτούς τουρκοκυπριακούς γάμους.
- Να δοθεί προτεραιότητα στους Τουρκοκυπρίους που ζουν στο νότιο τμήμα του νησιού για την ενοικίαση τουρκοκυπριακών περιουσιών που έχουν απομείνει εκεί.
- Η εγγραφή του αεροδρομίου Τύμπου (Ercan) και του Λιμανιού Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία.
- Να εφαρμοστεί η αρχή της «ίσης αμοιβής για ίση εργασία» και για τους Τουρκοκυπρίους που εργάζονται στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να διασφαλιστεί όπως και οι Τουρκοκύπριοι επωφελούνται από τις εγκαταστάσεις ανακύκλωσης στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να παρέχεται στους Τουρκοκύπριους η ίδια σύνταξη όπως στους Ελληνοκύπριους.
- Να τροποποιηθεί ο Κανονισμός της Πράσινης Γραμμής ώστε να επιτρέπει στους παραγωγούς στο βόριο τμήμα πρόσβαση σε όλη την αγορά στο νότιο τμήμα, και όχι μόνο μέσω παράδοσης σε συγκεκριμένη διεύθυνση.
- Να επιλυθούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζονται στην μεταφορά χρημάτων στο βόριο τμήμα, όπου αυτά κερδίζονται από εξαγωγές προς την αγορά της Ε.Ε. μέσω του Κανονισμού της Πράσινης Γραμμής.
- Να ιδρυθεί φορέας που θα παρέχει οδηγίες και συμβουλευτικές υπηρεσίες στην τουρκική γλώσσα, ώστε να βοηθά τους Τουρκοκύπριους όσον αφορά τις δραστηριότητές τους εντός της νότιας αγοράς.
- Να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Τουρκοκύπριοι παραγωγοί που ασχολούνται με το εμπόριο ή την γεωργία, αφού η Κυπριακή Δημοκρατία δεν αναγνωρίζει τους «επίσημους» φορείς στον βορρά.
- Να γίνουν οι αναγκαίες διευθετήσεις ώστε οι Τουρκοκύπριοι να επωφελούνται από τα κονδύλια που δίνει η Ε.Ε στην Κυπριακή Δημοκρατία.
- Να καταργηθεί ο επανέλεγχος αγαθών που ανήκουν σε Τουρκοκύπριους και που έχουν συσκευαστεί με την έγκριση φορέων που σχετίζονται με την Ε.Ε σύμφωνα με τον Κανονισμό της Πράσινης Γραμμής.

- Να καταργηθεί η επανεπιθεώρηση οχημάτων που ζυγίζουν 5 τόνους ή περισσότερο και που διελαύνουν από το βόριο στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να δοθεί στις Τουρκοκυπριακές εταιρείες εγγεγραμμένες στο νότο το δικαίωμα να επωφελούνται από κονδύλια της Ε.Ε που παρέχονται στην Κυπριακή Δημοκρατία.
- Όπως στην περίπτωση του χαλουμιού, να γίνεται επιθεώρηση και πιστοποίηση άλλων προϊόντων που παράγονται στο βορρά μέσω ανεξάρτητων φορέων, και να γίνει άρση των εμποδίων για την πώλησή τους στο νότο.
- Να επιτρέπεται στους Τουρκοκύπριους να λαμβάνουν δάνεια από τράπεζες στο νότο χρησιμοποιώντας ως εγγύηση ακίνητα που βρίσκονται στο βορρά και φέρουν τουρκικούς τίτλους ιδιοκτησίας.

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς την οικοδόμηση ειρήνης και την δικοινοτική συνεργασία

- Η δημιουργία δημόσιων χώρων για άτομα και από τις δύο πλευρές χωρίς χρέωση ή με πολύ χαμηλή χρέωση.
- Η αφαίρεση όλων των υποτιμητικών δηλώσεων για τους Τουρκοκύπριους από τα σχολικά βιβλία των Ελληνοκυπρίων, διασφαλίζοντας ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν απεικονίζονται ως εχθροί.
- Η αναγνώριση του γεγονότος πως και οι Τουρκοκύπριοι έχουν υποφέρει στο παρελθόν.
- Να διδαχθούν τα παιδιά για την ύπαρξη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στο νησί και πως τα μέλη της έχουν και αυτά δικαιώματα.
- Να διασφαλιστεί ότι οι νέοι δεν θα επιστρατεύονται σε υποχρεωτική στρατιωτική θητεία πριν ολοκληρώσουν την πανεπιστημιακή τους εκπαίδευση.
- Να μην υπάρχει καμία ανοχή σε ρατσιστικές και φασιστικές δραστηριότητες.
- Να αφαιρεθούν από το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας πρόνοιες που επιδεινώνουν τις εθνοτικές διακρίσεις.
- Να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διωχθούν ποινικά ύποπτοι για εγκλήματα πολέμου και να επιβληθούν ποινές, συμπεριλαμβανομένου ηθικών ποινών.
- Να διοριστούν Τουρκοκύπριοι ως ένας εκ των συμβούλων και των εκπροσώπων τύπου του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Να δρομολογηθούν κοινές πολιτικές σχετικά με τις φυσικές καταστροφές (π.χ ξηρασία, πλημμύρες, πυρκαγιές, σεισμοί).

- Το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) να εκπέμπει περισσότερες εκπομπές στην τουρκική γλώσσα.
- Να ιδρυθεί ένα Κοινό Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (Common Cyprus Broadcasting Corporation).
- Να ιδρυθεί πολύ-κοινοτικό ίδρυμα φροντίδας για ηλικιωμένους.
- Να ιδρυθεί ένα κοινό μουσείο που να αντικατοπτρίζει την κοινή ιστορία.

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς την Γλώσσα, την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό

- Να διασφαλιστεί η πρόσβαση των Τουρκοκυπρίων μαθητών/φοιτητών στο πρόγραμμα ERASMUS και η ένταξη των πανεπιστημίων που βρίσκονται στο βόριο μέρος του νησιού στο σύστημα διαπίστευσης ποιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Να διοργανωθούν προγράμματα ανταλλαγής μαθητών ώστε να φοιτούν σε σχολεία του νότιου μέρους του νησιού για συγκεκριμένες περιόδους.
- Δωρεάν εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα για Τουρκοκύπριους εάν το ζητήσουν.
- Να συμπεριληφθεί η τουρκική γλώσσα στο σχολικό πρόγραμμα ως υποχρεωτικό μάθημα στα σχολεία του νοτίου μέρους του νησιού.
- Να γραφτούν κοινά σχολικά βιβλία Κυπριακής ιστορίας.
- Η εκπαίδευση της ιστορίας στο νότιο τμήμα του νησιού να προσαρμοστεί στα ευρωπαϊκά πρότυπα.
- Να συμπεριληφθεί η τουρκική και/ή η αγγλική γλώσσα σε όλες τις πινακίδες στους δρόμους και σε όλα τα δημόσια έγγραφα.
- Να συμπεριληφθούν επεξηγήσεις στα τουρκικά για όλες τις δημόσιες δραστηριότητες.
- Να δίδεται η ευκαιρία σε όσους μιλούν τα τουρκικά ως μητρική γλώσσα να δίνουν δημόσιες εξετάσεις στην γλώσσα τους.
- Να αναγνωριστούν τα τουρκικά ως επίσημη γλώσσα της Ε.Ε.

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς τα Σημεία Διέλευσης και την Κινητή Επικοινωνία

- Να επιταχυνθεί η διαδικασία στα σημεία διέλευσης με την εγκατάσταση μη-επανδρωμένων αυτοματοποιημένων συστημάτων ελέγχου.
- Να επιτραπεί στους τηλεφωνικούς παρόχους να λειτουργούν και στο νότιο τμήμα του νησιού.
- Να εγκατασταθούν στα σημεία διέλευσης ψηφιακές μηχανές που να δύνανται να διαβάζουν ταυτότητες που εκδίδονται από την «ΤΔΒΚ».
- Να ανοιχτούν νέα σημεία διέλευσης, ιδιαίτερα όσον αφορά τη διέλευση οχημάτων.
- Να παρέχονται υπηρεσίες ασφάλισης και τελών κυκλοφορίας διαδικτυακά.
- Να επιτρέπεται η ελεύθερη διακίνηση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων μεταξύ των δύο πλευρών χωρίς σημεία διέλευσης.

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν τις γραφειοκρατικές διαδικασίες

- Να τερματιστούν οι ανεπίσημες διαδικασίες που εφαρμόζονται σε ορισμένες επαρχίες για μερικά θέματα όπως την έκδοση πιστοποιητικού γεννήσεως ή ταυτοτήτων.
- Να αυξηθεί ο αριθμός του υποστηρικτικού προσωπικού και των υποστηρικτικών τμημάτων για τους Τουρκοκύπριους στα κυβερνητικά γραφεία.
- Να επιτραπεί η συνεργασία μεταξύ φορέων από τις δύο πλευρές.

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν Συνταγματικά Δικαιώματα

- Να δίδεται η (Κυπριακή) υπηκοότητα σε παιδιά που γεννιούνται μέσα από μεικτούς γάμους.
- Να δοθεί το δικαίωμα στους Τουρκοκύπριους να ψηφίζουν και να βάζουν υποψηφιότητα στις εκλογές στο νότο, ώστε να μπορούν να εκλέγουν τους δικούς τους αντιπροσώπους.
- Να γίνουν οι διαδικασίες που θα επιτρέψουν στους Τουρκοκυπρίους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας να εκλέγουν δύο μέλη στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
- Να αποκατασταθούν τα περιουσιακά δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων που εγκατέλειψαν περιουσίες στο νότο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουν αποκτήσει ισοδύναμη περιουσία στο βορρά.

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν την Τέχνη και τον Αθλητισμό

- Να επιτραπεί σε Τουρκοκυπριακές αθλητικές ομάδες να παίζουν σε αγώνες στο νότο.
- Να συμπεριληφθούν οι Τουρκοκύπριοι αθλητές στις διαδικασίες επιλογής για την εθνική ομάδα της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Να υποστηρίζονται οι Τουρκοκύπριοι καλλιτέχνες ώστε να διοργανώνουν εκθέσεις στο νότο.
- Να αρθούν οι περιορισμοί στους τομείς του αθλητισμού, του πολιτισμού και των τεχνών.

Αιτήματα και προσδοκίες σχετικά με την Ασφάλεια

- Να αποφεύγονται οι στρατιωτικές συμφωνίες με ξένα κράτη και το να τους παραχωρούνται βάσεις στην Κύπρο.

Διάφορα αιτήματα

- Να επιτρέπεται σε Τούρκους πολίτες που διαμένουν στην Κύπρο να μεταβαίνουν στο νότο με τουριστική θεώρηση (visa).
- Να γίνουν ενέργειες κατά των τουρκικών πολιτικών αφομοίωσης που εφαρμόστηκαν με την μεταφορά πληθυσμού στην Κύπρο.
- Να παραχωρηθεί σε όλους όσους γεννήθηκαν στο βορρά ιθαγένεια της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- Να παγωποιηθούν οι σχέσεις με ιμπεριαλιστικές εταιρείες.

2.2 Προσδοκίες και αιτήματα των Ελληνοκυπρίων

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς την οικοδόμηση ειρήνης και την δικαιοδική συνεργασία

- Να αφαιρεθεί η φωτεινή σημαία στην οροσειρά του Πενταδακτύλου και να αντικατασταθεί με ένα χάρτη της Ενωμένης Κύπρου.
- Να επιτρέπονται περισσότερα δικαιοδικά προγράμματα για νέους.

- Να γίνουν αποδεκτά τα δικοινοτικά προγράμματα πέραν από την επαρχία Λευκωσίας.
- Να οργανωθούν δικοινοτικοί αθλητικοί αγώνες/ποδοσφαίρου.
- Να δοθούν κίνητρα στην κοινωνία των πολιτών για την ανάληψη περισσότερων πρωτοβουλιών με στόχο τη διακοινοτική συνεργασία.
- Να δοθεί περισσότερη υποστήριξη στην Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοουμένους (ΔΕΑ) και να παραχωρηθούν άδειες για ανασκαφές σε περιοχές που προς το παρόν υπόκεινται σε περιορισμούς.
- Να γίνει αποδεκτή η επανέναρξη ουσιαστικών διαπραγματεύσεων για την επίλυση του Κυπριακού.
- Να δίνονται συστηματικά μηνύματα προς όλους του Κυπρίους και ιδιαίτερα προς τους Ελληνοκύπριους.
- Να ανταλλάζονται επισκέψεις μεταξύ σχολείων και να πραγματοποιούνται κοινές σχολικές εκδρομές.
- Να προωθούνται κοινά προγράμματα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κοινά podcast και κίνητρα για συνεργασία μεταξύ influencers και από τις δύο κοινότητες.
- Να εφαρμοστούν το δίκαιο και τα πρότυπα της Ε.Ε στους τομείς της υγείας και του περιβάλλοντος.

Αιτήματα και προσδοκίες για την Εκπαίδευση, την Γλώσσα και τον Πολιτισμό

- Να δοθούν κίνητρα στους Τουρκοκυπρίους να μάθουν ελληνικά.
- Να προσληφθεί ελληνόφωνο προσωπικό σε δημοφιλείς δημόσιες υπηρεσίες.
- Να ενθαρρυνθεί η διατήρηση και η προώθηση της Κυπριακής κουζίνας, της Κυπριακής μουσικής και των κοινών γλωσσικών εκφράσεων.
- Να συμπεριληφθούν (σε χάρτες και επιτόπου) τα ελληνικά τοπωνύμια χωριών και περιοχών.
- Να μην υπάρχουν όρια/φραγμοί στη λειτουργία των εκκλησιών στο βορρά.
- Να προστατευθεί/προωθηθεί η Κυπριακή πολιτιστική κληρονομιά.
- Να προστατευθεί/προωθηθεί η Τουρκοκυπριακή ταυτότητα και η κοινή Κυπριακή πολιτιστική κληρονομιά και κουλτούρα.

- Να διορθωθούν/ ξανανοίξουν τα μοναστήρια και να δίνονται πιο συχνά άδειες για εκκλησιαστικές λειτουργίες.
- Να διευκολυνθεί η εκπαίδευση και η επαγγελματική αποκατάσταση των εγκλωβισμένων Μαρωνιτών και των κατοίκων της χερσονήσου της Καρπασίας.
- Να διατεθούν μαθήματα ελληνικής γλώσσας στα Τουρκοκυπριακά σχολεία.

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς τα σημεία διέλευσης και την κινητή επικοινωνία

- Να διευκολυνθεί η ελεύθερη κυκλοφορία σε όλο το νησί χωρίς περιορισμούς για Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους.
- Να ανοίξει σημείο διέλευσης στα «Κόκκινα» (Erenköy).
- Να είναι πιο φιλική η συμπεριφορά των αστυνομικών στα σημεία διέλευσης.
- Να τερματιστεί η επιβολή προστίμων για χρήση κινητού τηλεφώνου μέσα σε όχημα στα σημεία διέλευσης.
- Να ανοιχτούν περισσότερα σημεία διέλευσης.
- Να ανοιχτούν σημεία διέλευσης μονομερώς (από την Τουρκοκυπριακή πλευρά).
- Να ανοιχτεί το σημείο διέλευσης Αθηνών – Πυρρί - Αγλαντζιάς, με μερική κυκλοφορία μέσα από την περιοχή που ελέγχεται από τους Τουρκοκύπριους και την Νεκρή Ζώνη.
- Να γίνει διασύνδεση των συστημάτων κινητής τηλεφωνίας.

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν την Οικονομία, την Εργασία και την Εργασιακή Ζωή

- Να ενθαρρυνθούν οι κοινές επιχειρήσεις/εταιρείες και η μεικτή απασχόληση (Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων).
- Να επιτραπεί σε Ελληνοκύπριους γεωργούς να καλλιεργούν ιδιωτικές περιουσίες εντός της Νεκρής Ζώνης.
- Να τερματιστεί η φορολόγηση των γεωργών που μεταφέρουν φρούτα και λαχανικά από τον Πύργο στα παιδιά τους μέσω του σημείου διέλευσης Ζώδιας/ Αστρομερίτη.
- Να υπάρχει 24-ωρη δυνατότητα έκδοσης ασφαλιστηρίων συμβολαίων σε 24ωρη βάση στα σημεία διέλευσης.
- Να δοθούν κίνητρα για κοινές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

Αιτήματα και προσδοκίες ως προς τα συνταγματικά δικαιώματα και τα ανθρώπινα δικαιώματα

- Να μεταφερθεί το Βαρώσι υπό την διοίκηση του ΟΗΕ για επανεγκατάσταση.
- Να υπάρχει περισσότερη ευαισθητοποίηση ως προς τα δικαιώματα όλων των κυπρίων πολιτών.
- Να διευκολυνθεί η επιστροφή Ελληνοκυπρίων, Μαρωνιτών και άλλων στα χωριά τους.
- Να συντηρηθούν και να επισκευαστούν τα ελληνοκυπριακά κοιμητήρια και να επιστραφεί η διαχείρισή τους στους αντιπροσώπους της αντίστοιχης κοινότητας.
- Να συμφωνηθεί η επανεγκατάσταση των νόμιμων ιδιοκτητών στα σπίτια τους εντός της Νεκρής Ζώνης.

Αιτήματα και προσδοκίες που αφορούν την ασφάλεια

- Να μειωθεί ουσιαστικά ο αριθμός των τουρκικών στρατευμάτων.

Διάφορα αιτήματα

- Να αρθούν οποιαδήποτε γραφειοκρατικά και κοινωνικά εμπόδια κατά των γάμων Ελληνοκυπρίων – Τουρκοκυπρίων και να δοθούν κίνητρα.

3. Απαντήσεις: Διακοινοτική αξιολόγηση των αιτημάτων

Στις δικοινοτικές ομάδες εστίασης στη Λευκωσία και την Αμμόχωστο, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε δύο ομάδες με βάση την κοινότητα στην οποία ανήκουν, ούτως ώστε να επιθεωρήσουν τον κατάλογο με όλα τα αιτήματα και τις προσδοκίες που τέθηκαν από την άλλη κοινότητα. Κατά τη διαδικασία αυτή, κατηγοριοποίησαν τα αιτήματα της άλλης κοινότητας σε τρεις κατηγορίες: «αποδεκτό», «αποδεκτό υπό όρους» και «μη αποδεκτό». Κατά πόσο το αποτέλεσμα καθορίστηκε με πλειοψηφία ή ομόφωνη ψήφο επίσης καταγράφηκε από την ομάδα. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι λόγοι που οδήγησαν σε «υπό όρους αποδοχή» ή πλήρη «μη αποδοχή» επίσης καταγράφηκαν από την ομάδα. Ο λεπτομερής κατάλογος των απαντήσεων από τους συμμετέχοντες από μια κοινότητα στα αιτήματα και τις προσδοκίες των συμμετεχόντων από την άλλη κοινότητα παραχωρείται πιο κάτω:

3.1 Απαντήσεις Ελληνοκυπρίων στα αιτήματα και της προσδοκίες των Τουρκοκυπρίων

Σχεδόν όλοι οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες βρήκαν ένα σημαντικό μέρος των αιτημάτων που υπέβαλαν οι Τουρκοκύπριοι αποδεκτά. Κάποια αιτήματα και προσδοκίες έγιναν αποδεκτά υπό όρους. Ένας μικρός αριθμός απαιτήσεων κατηγοριοποιήθηκαν ως μη αποδεκτές είτε ομόφωνα είτε κατά πλειοψηφία από τους Ελληνοκύπριους συμμετέχοντες.

Τα αιτήματα των Τουρκοκυπρίων που έγιναν αποδεκτά υπό όρους από τους Ελληνοκύπριους συμμετέχοντες και οι όροι που προτάθηκαν έχουν ως πιο κάτω:

* Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες συμφώνησαν πως οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι θα πρέπει να μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα και χωρίς ελέγχους μεταξύ νότου και βορρά. Ωστόσο, ισχυρίστηκαν πως αυτό βασίζεται στην ύπαρξη ενός αξιόπιστου μηχανισμού που αποκλείει τους αλλοδαπούς.

* Το ομόφωνο αίτημα των Τουρκοκυπρίων να ενταχθούν το αεροδρόμιο της Τύμπου (Ercan) και το λιμάνι της Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία προκάλεσε δύο ξεχωριστές αντιδράσεις μεταξύ των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων. Η μια άποψη είναι πως αυτό το διάβημα πριν από την εξεύρεση λύσης είναι σχεδόν αδύνατο αφού μπορεί να οδηγήσει στην πλήρη απόσυρση των Τουρκοκυπρίων από την διαδικασία εξεύρεσης λύσης. Η άλλη άποψη είναι πως αυτό το αίτημα θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό εάν (α) επιτραπεί στους κατοίκους του Βαρωσίου να επιστρέψουν στις περιουσίες τους υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ και (β) εάν η αμοιβαία κατανόηση για μια λύση ξεκινήσει με μια στρατηγική συμφωνία.⁷

* Το αίτημα για επιστροφή των Τουρκοκυπριακών περιουσιών στο νότο στους αρχικούς ιδιοκτήτες που δεν έλαβαν περιουσίες ίσης αξίας στο βορρά έγινε αποδεκτή με τον όρο της αμοιβαίας αποκατάστασης των Ελληνοκυπρίων αρχικών ιδιοκτητών που εγκατέλειψαν περιουσίες στο βορρά.

* Το Τουρκοκυπριακό αίτημα όπως η Ελληνοκυπριακή πλευρά αλλάξει την πολιτική σύναψης στρατιωτικών συμμαχιών με ξένες χώρες και την παραχώρηση βάσεων σε αυτές

⁷Το ζήτημα αυτό επαναξιολογήθηκε από τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες. Βλέπε αποτελέσματα πιο κάτω πιο στην Ενότητα 3.3. της έκθεσης.

έγινε αποδεκτή υπό τον όρο όπως «οι Τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις αποχωρήσουν από το νησί».

Όλοι ή μια σημαντική μερίδα των Ελληνοκυπρίων εξέφρασαν την γνώμη ότι τα πιο κάτω Τουρκοκυπριακά αιτήματα δεν είναι αποδεκτά για συγκεκριμένους λόγους. Οι λόγοι που δόθηκαν έχουν ως πιο κάτω:

* Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες απέρριψαν το Τουρκοκυπριακό αίτημα όπως «δοθεί προτεραιότητα ενοικίασης Τουρκοκυπριακών περιουσιών στο νότο σε Τουρκοκύπριους που διαμένουν εκεί» ισχυριζόμενοι ότι προτεραιότητα πρέπει να δοθεί σε Ελληνοκύπριους εκτοπισμένους.

* Η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων πιστεύουν ότι το αίτημα των Τουρκοκυπρίων «να ισχύουν στο νότο οι ασφάλειες που εκδίδονται στο βορρά» είναι σε μεγάλο βαθμό αδύνατον να εφαρμοστεί. Ο λόγος της απόρριψης είναι «η έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στο βόριο τμήμα της Κύπρου».

* Σχεδόν όλοι οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες θεώρησαν αδύνατη την εφαρμογή του Τουρκοκυπριακού αιτήματος όπως «χρησιμοποιούνται ιδιοκτησίες στο βορρά που φέρουν τουρκικούς τίτλους ιδιοκτησίας ως εγγύηση για δάνεια σε τράπεζες στο νότο». Ο λόγος της απόρριψης είναι «η έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στο βόριο τμήμα της Κύπρου».

* Πολλοί Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι το Τουρκοκυπριακό αίτημα για την ποινική δίωξη υπόπτων για εγκλήματα πολέμου δεν είναι δυνατή λόγω της παρόδου πολλού χρόνου και πως η δημιουργία μιας «Επιτροπής Αλήθειας» θα ήταν καταλληλότερη.

* Σχεδόν όλοι οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες βρήκαν ότι το αίτημα «να δοθεί κυπριακή υπηκοότητα σε όλους όσους έχουν γεννηθεί στο βόριο τμήμα της Κύπρου» είναι ασυμβίβαστη με τον νόμο.

* Σχεδόν όλοι οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες βρήκαν το αίτημα όπως η Κυπριακή Δημοκρατία διακόψει τις σχέσεις της με «ιμπεριαλιστικές εταιρείες» είναι αντίθετη με την οικονομική πραγματικότητα.

3.2 Απαντήσεις Τουρκοκυπρίων στα αιτήματα και τις προσδοκίες των Ελληνοκυπρίων

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, σχεδόν όλα τα αιτήματα και οι προσδοκίες που εκφράστηκαν από τους Ελληνοκύπριους συμμετέχοντες έγιναν ομόφωνα αποδεχτά από τους Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες. Ορισμένοι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι μερικά αιτήματα και προσδοκίες μπορούσαν να γίνουν αποδεκτές μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Κανένα ελληνοκυπριακό αίτημα δεν κρίθηκε μη αποδεκτό από όλους ή την πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων. Οι λεπτομέρειες έχουν ως εξής:

Τα πιο κάτω αιτήματα των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων έγιναν αποδεκτά από την πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων, ωστόσο ελάχιστοι Τουρκοκύπριοι διαφώνησαν:

* Η μεγάλη πλειοψηφία των συμμετεχόντων βρήκαν το αίτημα για μείωση των τουρκικών στρατευμάτων αποδεκτό, ενώ κάποιιοι δήλωσαν πως η μείωση αυτή θα είναι δυνατή μόνο σε περίπτωση λύσης. Ένας εκ των συμμετεχόντων που έθεσε τον όρο για λύση ώστε να μειωθούν τα τουρκικά στρατεύματα έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι το σκεπτικό του/της βασίστηκε «στις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή» και πως δεν ήταν «ζήτημα εμπιστοσύνης προς του Ελληνοκύπριους».⁸

* Το Ελληνοκυπριακό αίτημα για άνοιγμα του Βαρωσίου για επανεγκατάσταση των αρχικών ιδιοκτητών υπό την διοίκηση του ΟΗΕ ήταν αποδεκτό από τους περισσότερους Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες χωρίς κανέναν όρο, ενώ κάποιιοι έθεσαν τον όρο όπως αυτό γίνει αφού αποκατασταθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων.⁹

⁸ Η ομάδα επανεκτίμησε αυτό το ζήτημα αφού ο συντονιστής της συνάντησης πρότεινε ένα μοντέλο για την αναζήτηση ομοφωνίας. Βλέπε Ενότητα 3.3. για το αποτέλεσμα.

⁹ Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες είχαν ήδη δηλώσει ομόφωνα θετική άποψη για την αποκατάσταση των συνταγματικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων.

* Το αίτημα για την επιστροφή Ελληνοκυπρίων, Μαρωνιτών και άλλων στα χωριά τους ήταν αποδεκτή από μερικούς Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες χωρίς όρους, ενώ άλλοι δήλωσαν πως αυτό θα ήταν δυνατό να συμβεί μόνο αφού ξεκινήσουν οι διαδικασίες λύσης.

* Σχεδόν όλοι οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες δέχτηκαν το αίτημα όπως οι εκκλησίες λειτουργήσουν στο βορρά, ενώ ένας συμμετέχοντας το βρήκε απαράδεκτο, λέγοντας ότι η θρησκεία συνδράμει οπισθοδρομικά και πως αυτό το ζήτημα δεν πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα.

3.3 Επαναξιολόγηση

Προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον ήταν εφικτό να γεφυρωθούν οι διαφορές που προέκυψαν για δύο ιδιαίτερα γνωστά ζητήματα για το κυπριακό κοινό και από τις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής, ο συντονιστής των ομάδων εστίασης παρουσίασε στους συμμετέχοντες ορισμένες εισηγήσεις προς συζήτηση. Αυτές αφορούσαν το αίτημα για «ουσιαστική μείωση των τουρκικών στρατευμάτων», που ομόφωνα υποστηρίχθηκε στις ελληνοκυπριακές μονο-κοινοτικές ομάδες, και το «άνοιγμα του αεροδρομίου της Τύμπου και του λιμανιού Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία», που υποστηρίχθηκε ομόφωνα στις τουρκοκυπριακές μονο-κοινοτικές ομάδες. Οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες στις δικοινοτικές συναντήσεις κλήθηκαν να εξετάσουν το κατά πόσο μια «άμεση μείωση των τουρκικών στρατευμάτων κατά ¼» θα ήταν αποδεκτό. Εις απάντηση, όλοι οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες είχαν την τάση να δουν θετικά την εισήγηση αυτή. Παρομοίως, οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν μια πρόταση για τη λειτουργία του αεροδρομίου της Τύμπου. Σύμφωνα με την πρόταση (α) να δημιουργηθεί ένας νέος φορέας, μια αυτόνομη Διοίκηση Αεροδρομίου η οποία θα αποτελείτε από Τουρκοκύπριους, και θα περιλαμβάνει ένα Ελληνοκυπριακό παρατηρητήριο (bservatory mechanism), (β) το αεροδρόμιο να εγγραφεί στην αρχή της πολιτικής αεροπορίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, (γ) όλες οι δραστηριότητες στο αεροδρόμιο, συμπεριλαμβανομένου των αφίξεων και των αναχωρήσεων, να ακολουθούν τους κανόνες και τα πρότυπα της Ε.Ε, και (δ) η διοίκηση του αεροδρομίου να μεταφερθεί στη δικαιοδοσία των ομοσπονδιακών αρχών όταν επιτευχθεί πλήρως η επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Σχεδόν όλοι οι Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες αποδέχτηκαν αυτό το μοντέλο.

4. Συμπεράσματα

- Συμμετέχοντες και από τις δύο πλευρές γενικά διαχώρισαν την «κατάσταση λύσης» (η οποία αναφέρεται σε μια κατάσταση κατά την οποία οι δύο πλευρές συμφωνούν να τερματίσουν την εδαφική διαίρεση του νησιού μέσω ενός κοινού κράτους) και της «διαδικασίας λύσης». Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα από τη σημασία που δίνεται στα θετικά διαβήματα για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος, αντί οι συμμετέχοντες να εμπλέκονται σε περιοριστικές συζητήσεις που απλώς επαναλαμβάνουν ισχυρισμούς ως προς το κατάλληλο μοντέλο για τη λύση (δηλ., ομοσπονδία, λύση δύο κρατών, ενιαίο κράτος κτλ). Το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι έκαναν περίπου 70 και 40 διαφορετικά αιτήματα αντίστοιχα, μπορεί να θεωρηθεί δεύτερη απόδειξη της σημασίας που δίνεται στη «διαδικασία λύσης».
- Μπορεί να υποστηριχθεί πως ο βασικός λόγος που οι Τουρκοκύπριοι έκαναν περισσότερα αιτήματα από τους Ελληνοκύπριους συμμετέχοντες δεν είχε να κάνει τόσο με το προφίλ των συμμετεχόντων, όσο με τα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα και την απομόνωση που αντιμετωπίζει η Τουρκοκυπριακή κοινότητα, ή με τις εντυπώσεις που έχουν για αυτά τα προβλήματα.
- Εύκολα μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως τα διάφορα αιτήματα των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων σχετίζονται με στόχους όπως «η κανονικοποίηση των δικοινοτικών σχέσεων», «η πολιτική συμμετοχή», «η οικονομική ενσωμάτωση» (συμπεριλαμβανομένης της χαλάρωσης της απομόνωσης) και «τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» στα πλαίσια της διαδικασίας που εν τέλει θα είναι μέρος της λύσης (δηλ. της «κατάστασης λύσης»). Από την άλλη, τα αιτήματα των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων συνδέονται περισσότερο με τους στόχους της «κανονικοποίησης των δικοινοτικών σχέσεων» και «του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» σε σχέση με την «διαδικασία λύσης».
- Οι συμμετέχοντες έθεσαν αιτήματα που δείχνουν υψηλού επιπέδου ενασχόληση με την κοινωνικο-πολιτική ζωή και τα ζητήματα που αφορούν την άλλη κοινότητα. Για παράδειγμα, οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες ζήτησαν όπως η Τουρκοκυπριακή

πλευρά προστατέψει την «Τουρκοκυπριακή ταυτότητα» και τις «κοινές πολιτισμικές αξίες», ενώ οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες ζήτησαν όπως η Ελληνοκυπριακή ηγεσία εφαρμόσει κανόνες που θα επιτρέπουν στους Ελληνοκύπριους νέους να εκπληρώσουν την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία αφού ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, και όχι πριν από αυτές.

- Μπορεί να υποστηριχθεί ότι συμμετέχοντες και από τις δύο κοινότητες έκαναν τα αιτήματά τους λαμβάνοντας υπόψη το υφιστάμενο αδιέξοδο στο κυπριακό πρόβλημα και ως εκ τούτου απευθύνθηκαν σε ζητήματα που έχουν αρνητική επιρροή ή δυσκολεύουν την καθημερινή ζωή. Για παράδειγμα, οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες έδωσαν προτεραιότητα σε ζητήματα όπως την επιστροφή των ιδιοκτητών στις περιουσίες τους εντός της Νεκρής Ζώνης, η ανάγκη να συντηρούνται τα κοιμητήρια στο βορρά, η χρήση των αρχικών ονομάτων ή της ελληνικής γλώσσας στις πινακίδες κυκλοφορίας και οδικής σήμανσης στο βορρά, το αίτημα να επιτραπεί η καλλιέργεια γεωργικής γης στην Νεκρή Ζώνη και το άνοιγμα σημείων διέλευσης στα Κόκκινα (Erenköy) και την Αθένου. Οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες έδρασαν με την ίδια λογική όταν διατύπωσαν τα αιτήματά τους. Έδωσαν προτεραιότητα ειδικά σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κτηνοτρόφοι στην περιοχή της Λεύκας.
- Οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες δεν δίστασαν να αναφερθούν στα οικονομικά και τα πολιτικά δικαιώματα που απορρέουν από την Κυπριακή τους ιθαγένεια. Αυτά τα αιτήματα συμπεριλάμβαναν διάφορα ζητήματα όπως η εργοδότηση των Τουρκοκυπρίων στη δημόσια υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, η πρόσβαση στις κοινωνικές ασφαλίσεις και το σύστημα υγείας με βάση τις συνεισφορές που κάνουν και η αποκατάσταση του δικαιώματος ψήφου και υποψηφιότητας σε εκλογές, με βάση τις πρόνοιες του Συντάγματος του 1960.
- Μεταξύ των πιο σημαντικών ζητημάτων για του Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες είναι αυτά που σχετίζονται με την οικονομία και την επιχειρηματικότητα. Μια προσεκτική ανάλυση των αιτημάτων των Τουρκοκυπρίων κάτω από εκείνη την ενότητα αποκαλύπτει ότι αυτά σχετίζονται με δύο γεγονότα: Πρώτον, ο τρόπος με τον οποίο οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες συνδέουν την οικονομική ανάπτυξη με τα διαβήματα που γίνονται προς την λύση. Δεύτερο, το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι

συμμετέχοντες εξέφρασαν μια προτίμηση προς την ενοποίηση της οικονομίας όλου του νησιού. Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες επίσης εξέφρασαν την προθυμία προς την προώθηση της ιδέας της οικονομικής ενοποίησης. Έτσι, υποστήριξαν ομόφωνα τα αιτήματα των Τουρκοκυπρίων για οικονομική ανάπτυξη, δεδομένου ότι δεν παραβιάζονται τα πρότυπα της Ε.Ε.

- Γενικά, οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες επικαλέστηκαν την αρχή της ισότητας άμεσα ή έμμεσα όταν αξιολόγησαν τα αιτήματα των Τουρκοκυπρίων. Αυτό διαφάνηκε ξεκάθαρα κατά την αξιολόγηση των περιουσιών που ανήκουν σε Τουρκοκύπριους στο νότιο τμήμα του νησιού. Οι Ελληνοκύπριοι αποφάσισαν ομόφωνα ότι σε αυτές τις περιπτώσεις προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στους Ελληνοκύπριους εκτοπισμένους και όχι στους Τουρκοκύπριους που εγκαταστάθηκαν στο νότο.
- Έχει παρατηρηθεί πως η έννοια της «αμοιβαιότητας» χρησιμοποιήθηκε επιδέξια από τους συμμετέχοντες και από τις δύο κοινότητες ώστε να είναι πειστικοί προς την άλλη πλευρά. Για παράδειγμα, κάποιοι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες, καθώς αξιολογούσαν το αίτημα για επιστροφή των ιδιοκτητών στις περιουσίες τους στο Βαρώσι υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ, έθεσαν τον όρο όπως αποκατασταθούν τα συνταγματικά δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων. Παρομοίως, οι Ελληνοκύπριοι αποδέχτηκαν υπό όρους το αίτημα των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων, για ακύρωση των στρατιωτικών συμφωνιών μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και άλλων ξένων χωρών. Ο όρος αυτός συνδεόταν με τον τερματισμό της τουρκικής στρατιωτικής παρουσίας στο νησί. Κατά την αξιολόγηση των συμμετεχόντων η αμοιβαιότητα λειτούργησε ως στοιχείο που ενδυνάμωνε την ενσυναίσθηση και την νομιμότητα.
- Οι συμμετέχοντες έκαναν αιτήματα και αξιολογήσεις που στόχευαν στην επίλυση μακροχρόνιων και συνεχόμενων διαφωνιών μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων όσον αφορά το άνοιγμα νέων σημείων διέλευσης. Και οι δύο ομάδες υποστήριξαν χωρίς όρους την άμεση αύξηση του αριθμού των σημείων διέλευσης κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής, συμπεριλαμβανομένων των χωριών Κόκκινα (Erenköy) και Αθιένου.

- Η ανεπιφύλακτη αποδοχή από τους Ελληνοκύπριους συμμετέχοντες σχεδόν όλων των τουρκοκυπριακών αιτημάτων σχετικά με τα οικονομικά ζητήματα είναι αξιοσημείωτη. Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες αιτιολόγησαν με λογικά επιχειρήματα τα λιγιστά αιτήματα των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων που βρήκαν μη αποδεκτά όσον αφορά την οικονομία. Για παράδειγμα, το αίτημα όπως οι Τουρκοκύπριοι μπορούν να δανείζονται από τράπεζες στο νότο υποθηκεύοντας περιουσίες στο βορρά απορρίφθηκε από τους Ελληνοκύπριους σε αυτή τη βάση (δηλ. το ότι οι περιουσίες βρίσκονται στο βορρά). Είναι κατανοητό πως η απόρριψη βασιζόταν σε οικονομικούς, όχι πολιτικούς, λόγους.
- Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες αποδέχτηκαν το αίτημα να ανοιχτούν το αεροδρόμιο της Τύμπου (Ercan) και το λιμάνι της Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία, δεδομένου ότι το προτεινόμενο μοντέλο για το αεροδρόμιο παράκαμψε το ζήτημα της αναγνώρισης [της ΤΔΒΚ]. Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες έδειξαν ξεκάθαρα πως μπορούν να αποδεχτούν οποιοδήποτε τουρκοκυπριακό αίτημα όταν αυτό αποκλείει αποσχιστικές αξιώσεις.
- Μια εξέταση των αιτημάτων των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων αποκαλύπτει πως η οικοδόμηση ειρήνης και η δικοινοτική συνεργασία αποτελούν κορυφαίες προτεραιότητες. Η αποδοχή όλων αυτών των αιτημάτων από τους Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες μπορεί να θεωρηθεί πρόδρομος σημαντικών δυνατοτήτων για οικοδόμηση ειρήνης στη βάση, εντός και των δύο κοινοτήτων.
- Όσον αφορά την ασφάλεια και τις εγγυήσεις, που αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα σημεία του κυπριακού προβλήματος, μπορεί να πει κανείς πως οι συμμετέχοντες και από τις δύο κοινότητες έθεσαν λογικά αιτήματα. Για παράδειγμα, αντί να ζητήσουν την άμεση και πλήρη απόσυρση των τουρκικών στρατευμάτων, οι Ελληνοκύπριοι έδειξαν τη θέληση να αποδεχτούν μια σταδιακή διευθέτηση. Αντίθετα του αναμενόμενου, οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες απομακρύνθηκαν από την ψυχολογία της μικρή κοινότητας και προσέγγισαν το θέμα με ενσυναίσθηση. Δεδομένης της προσέγγισης όλων των συμμετεχόντων στο ζήτημα αυτό, η επικρατούσα πεποίθηση μεταξύ των πολιτικών ελίτ και των μέσων μαζικής ενημέρωσης πως η πιο δύσκολη όψη του κυπριακού προβλήματος είναι η ασφάλεια

πρέπει να επανεξεταστεί και αναθεωρηθεί. Η ευκολία με την οποία οι συμμετέχοντες συμφώνησαν για το ζήτημα της ασφάλειας μπορεί να αποδοθεί στην ενσυναίσθηση αλλά και σε μια ορθολογική στάση.

5. Εισηγήσεις

Οι πιο κάτω εισηγήσεις απορρέουν από τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσα από το έργο με τίτλο «Βελτίωση των καθημερινών αρνητικών επιπτώσεων που έχουν οι συνθήκες μη λύσης στους πολίτες και από τις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής στην Κύπρο: προσδοκίες, ανάγκες και αιτήματα από την άλλη πλευρά» είναι οι ακόλουθες:

- Ο διακοινοτικός διάλογος μεταξύ των πολιτικών παραγόντων και της βάσης θα ήταν χρήσιμο εργαλείο, συμβατό και με το ομοσπονδιακό σύστημα που προβλέπεται για την Κύπρο. Ως εκ τούτου, προτείνουμε ως πρώτο βήμα προς την ικανοποίηση των προσδοκιών και των αιτημάτων των μελών της άλλης κοινότητας την ίδρυση μιας θεσμικής δομής που θα εργαστεί πάνω στο θέμα. Εισηγούμαστε όπως αυτή η δομή έχει είτε τη μορφή δημόσιου οργανισμού εντός του υφιστάμενου διοικητικού συστήματος, ή μία νεοσύστατη μονάδα. Μια τέτοια δομή θα μπορούσε να υπάρξει είτε σε κεντρικό είτε σε τοπικό επίπεδο. Ακόμα και μια ημι-επίσημη δομή, η οποία θα ιδρυθεί σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών θα μπορούσε να επιτελέσει αυτό το έργο.
- Κάποια αιτήματα, όπως είναι η αναζωογόνηση της κοινωνικο-οικονομικής ζωής στο Βαρώσι υπό την διοίκηση του ΟΗΕ και η συμπερίληψη του αεροδρομίου της Τύμπου (Ercan) και του λιμανιού της Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία, απαιτούν κοινές δικοινοτικές δράσεις εντός του πλαισίου που καθορίζουν το Διεθνές Δίκαιο και τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ.¹⁰ Ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί λογικό και για τις δύο πλευρές να προσεγγίσουν το θέμα του αεροδρομίου της Τύμπου, του λιμανιού

¹⁰ Παρά τα επανειλημμένα αιτήματα προς αυτή την κατεύθυνση, είναι αδύνατο για την τουρκοκυπριακή πλευρά να συμπεριλάβει το αεροδρόμιο της Τύμπου και το λιμάνι της Αμμοχώστου στη διεθνή κυκλοφορία, χωρίς την ρητή συγκατάθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η απόκτηση αυτής της συγκατάθεσης φαίνεται εφικτή με την εφαρμογή της πρότασης εγκρίθηκε από τους συμμετέχοντες σε αυτή την έρευνα, συνδέοντας το με τη μεταβατική διαδικασία προς ένα ομοσπονδιακό κράτος. Παρομοίως, το άνοιγμα του Βαρωσίου για επανεγκατάσταση από τους προηγούμενους κατοίκους του φαίνεται αδύνατο χωρίς τη συνεργασία της τουρκοκυπριακής πλευράς.

της Αμμοχώστου και του Βαρωσίου ως ένα βήμα προς την εξεύρεση μιας τελικής λύσης η οποία μπορεί να επιτευχθεί ακόμα και πριν να «καταλήξουμε σε συμφωνία πάνω σε όλα».

- Βασιζόμενοι στα αιτήματα που διατυπώθηκαν από τους συμμετέχοντες, είναι κατανοητό ότι υπό συγκεκριμένους όρους, μπορεί να δημιουργηθεί μια γερή γέφυρα συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών. Ο σημαντικότερος όρος μεταξύ αυτών είναι οι εγκατάλειψη οποιονδήποτε αποσχιστικών θέσεων της τουρκοκυπριακής πλευράς.
- Παρομοίως, οι ελληνοκυπριακή πλευρά θα μπορούσε να ανοίξει το δρόμο προς τη συνεργασία με τους Τουρκοκύπριους αφού παραιτηθεί από την ιδέα του αποκλειστικού ελέγχου επί του κοινού δικαιοδικού κράτους, προσεγγίζοντας τους στόχους τους ως προς τις εδαφικές διευθετήσεις και τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας.
- Και οι δύο πλευρές μπορούν να προωθήσουν την οικονομική ενοποίηση μέσα από διάφορες πολιτικές:
Για το σκοπό αυτό, η τουρκοκυπριακή πλευρά θα μπορούσε να εφαρμόσει κάθε είδους θεραπείες, συμπεριλαμβανομένης της αποκατάστασης των περιουσιακών δικαιωμάτων των Ελληνοκυπρίων. Η Επιτροπή Ακίνητης Ιδιοκτησίας (Immovable Property Commission; IPC), της οποίας η δικαιοδοσία έχει αναγνωριστεί διεθνώς μπορεί να παίξει πρωταρχικό ρόλο για να ικανοποιήσει τα αιτήματα αρκετών Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων να επανεγκατασταθούν στον τόπο καταγωγής τους.
- Η Ελληνοκυπριακή πλευρά από την άλλη, μπορεί να εφαρμόσει πολιτικές όπως είναι η ενθάρρυνση της συμμετοχής Τουρκοκυπρίων σε οικονομικούς οργανισμούς που διευρύνουν το περιεχόμενο και το μέγεθος του εμπορίου μεταξύ των δύο πλευρών της διαχωριστικής γραμμής μέσα από τον Κανονισμό της Πράσινης Γραμμής. Αυτό θα καθιστούσε αναγκαία την αναθεώρηση υφιστάμενων πολιτικών ώστε να επιτραπεί σε Τουρκοκύπριους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας να συμμετέχουν σε κοινές επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένου του ανοίγματος τραπεζικών λογαριασμών στις περιοχές που ελέγχονται από την Κυπριακή Δημοκρατία και την ανάπτυξη νέων πολιτικών που θα συμπεριλάβουν τους Τουρκοκύπριους στη

διαχείριση απορριμμάτων και επίσης, η κατάργηση οποιουδήποτε επανελέγχου προϊόντων από το βορρά που ήδη πληρούν τις προδιαγραφές της Ε.Ε.

- Μια νέα προσέγγιση μπορεί να υιοθετηθεί όσον αφορά την ιδιωτική γεωργική γη που βρίσκεται εντός της Νεκρής Ζώνης. Και οι δύο πλευρές μπορούν να αποσύρουν τις [στρατιωτικές τους] δυνάμεις πέρα από τη γραμμή κατάπαυσης του πυρός, επεκτείνοντας με αυτό τον τρόπο τον έλεγχο και την κινητικότητα της Ειρηνευτικής Δύναμης του ΟΗΕ στην Κύπρο (ΟΥΝΦΙΚΥΠ/ UNFICYP) και διασφαλίζοντας την απρόσκοπτη πρόσβαση και καλλιέργεια της γεωργικής γης στην περιοχή.
- Και οι δύο πλευρές μπορούν να παρακολουθούν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και το εκπαιδευτικό υλικό με τη δημιουργία συμβουλευτικών επιτροπών, κοινά ή ξεχωριστά, για την ευαισθητοποίηση κατά του ρατσισμού και του σοβινισμού.
- Η ενθάρρυνση για την διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας στα ελληνοκυπριακά σχολεία και της ελληνικής γλώσσας στα τουρκοκυπριακά σχολεία θα ήταν ένας κατάλληλος τρόπος, και όσον αφορά την ανάπτυξη της αμοιβαίας εκτίμησης και των δικοινοτικών επαφών, όσο και για την προώθηση της ιδέας ότι η Κύπρος είναι η πατρίδα και των δύο κοινοτήτων, αυξάνοντας έτσι το πνεύμα της αλληλεξάρτησης και της αφοσίωσης στη μελλοντική ομοσπονδιακή Κύπρο.
- Και οι δύο πλευρές οφείλουν να διασφαλίσουν όπως όλες οι πινακίδες σε δημόσιους χώρους (συμπεριλαμβανομένων των αρχικών ονομάτων των χωριών και των πόλεων) και αυτές που υποδεικνύουν δημόσιες δραστηριότητες, είναι γραμμένες και στα ελληνικά και στα τουρκικά.
- Είναι χρήσιμο για οποιαδήποτε πλευρά που ζητά το άνοιγμα νέων σημείων διέλευσης οπουδήποτε κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής, συμπεριλαμβανομένου της Αθηνών, των Κόκκινων (Erenköy) και της Μίας Μηλιάς (Haspolat), να είναι σε θέση να ξεκινήσει τη λειτουργία τους χωρίς καθυστερήσεις εκπληρώνοντας τις δικές της ευθύνες και άροντας τα γραφειοκρατικά εμπόδια, καθώς αυτό θα κινητοποιήσει την υποστήριξη και την αλληλεγγύη του κοινού.

- Η ελληνοκυπριακή πλευρά θα μπορούσε να επανεξετάσει τις πολιτικές της όσον αφορά τις υπηρεσίες που προσφέρονται σε Τουρκοκύπριους στις δημόσιες υπηρεσίες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την εργοδότηση ενός ικανοποιητικού αριθμού υποστηρικτικού προσωπικού που μιλά άπταιστα την τουρκική γλώσσα.
- Η ελληνοκυπριακή πλευρά θα μπορούσε να αναπτύξει πολιτικές που λαμβάνουν υπόψη την σθεναρή τάση των Τουρκοκυπρίων να εξασκούν τα δικαιώματά τους που απορρέουν από το Σύνταγμα του 1960, συμπεριλαμβανομένου των δικαιωμάτων των παιδιών από μεικτούς γάμους στο βορρά.
- Αν δύο από τις έξι θέσεις που έχει η Κύπρος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκλέγονταν από πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας που διαμένουν μόνιμα στο βόριο τμήμα του νησιού, υπό την αποτελεσματική εποπτεία της Ε.Ε, αυτό θα αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα που θα αντικατόπτριζε το πνεύμα της ομοσπονδιακής συνεργασίας.
- Και οι δύο πλευρές μπορούν να προωθούν την αλληλεπίδραση των νέων στις τέχνες και μεταξύ αθλητικών συλλόγων στις δύο κοινότητες. Επισκέψεις μαθητών με τους καθηγητές τους σχολεία από την άλλη πλευρά, θα παρείχαν ένα περιβάλλον για φιλίες και μια βάση για διακοινοτική συνεργασία στους τομείς της εκπαίδευσης και του αθλητισμού.
- Και οι δύο πλευρές θα μπορούσαν να αναθεωρήσουν τις πολιτικές ασφαλείας τους με σκοπό τη μείωση του αριθμού των στρατευμάτων και του στρατιωτικού εξοπλισμού που δεν προβλέπονται στις συμφωνίες του 1960.
- Και οι δύο πλευρές θα μπορούσαν να τροχοδρομήσουν μια πολιτική, από κοινού ή ξεχωριστά, που θα επιδείκνυε τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της θρησκείας και της λατρείας.
- Πέραν από τις υφιστάμενες θετικές προσεγγίσεις, και οι δύο πλευρές μπορούν, από κοινού ή χωριστά, να αναπτύξουν μια συστηματική πολιτική που θα στοχεύει στη

διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της άλλης κοινότητας σε καλή κατάσταση, συμπεριλαμβανομένων των μοναστηριών, των τζαμιών και των κοιμητηρίων.

- Και οι δύο πλευρές πρέπει να επιδείξουν με συγκεκριμένους τρόπους την θέλησή τους να πάρουν μονομερή μέτρα ώστε να αποτρέπουν την προκλητική χρήση σύμβολων, σεβόμενες η μία τις ευαισθησίες της άλλης.
- Για να διευκολύνουν τις διακοινοτικές επαφές και οι δύο πλευρές μπορούν, από κοινού ή χωριστά, να δρομολογήσουν πολιτικές που δεν έχουν πολιτικό κόστος. Για παράδειγμα, να επιτρέψουν στους παρόχους κινητής τηλεφωνίας να λειτουργούν σε ολόκληρη την Κύπρο, και επίσης να προωθηθεί η παροχή βραχυπρόθεσμης (ημερήσιας/εβδομαδιαίας) ασφάλισης αυτοκινήτου.

RAPOR

KIBRIS'TA ÇÖZÜMSÜZLÜK KOŞULLARININ GÜNLÜK OLUMSUZ ETKİLERİNİ HAFİFLETMEK: DİĞER TARAFTAN TALEPLER VE BEKLENTİLER

Bütünleşme-Normalleşme-Katılım-İnsan Haklarına Saygı

Yücel Vural ve Maria Hadjipavlou

Toplumsal Araştırmalar Derneği ve Kıbrıs Akademik Diyalog tarafından
Dijital Ortamda Yayımlanmıştır

LEFKOŞA/HAZİRAN 2026

Başlıkta yer alan konuda yürütülen bir Araştırma Projesi'nin ürünü olan bu Rapor

**British
High Commission
Nicosia**

Tarafından Desteklenmiştir

**Kıbrıs'ta çözümsüzlük koşullarının günlük olumsuz etkilerini hafifletmek:
Diğer taraftan talepler ve beklentiler**

Bütünleşme
Normalleşme
Katılım
İnsan Haklarına Saygı

Yücel Vural ve Maria Hadjipavlou

İngilizceden Türkçeye çeviren: Halil Karapaşaoğlu

Toplumsal Araştırmalar Derneği ve Kıbrıs Akademik Diyalog tarafından
Dijital Ortamda Yayımlanmıştır
Lefkoşa/Haziran 2026

İÇİNDEKİLER

Önsöz

1. Giriş

1.1 Projenin temel mantığı

1.2 Metodoloji ve süreç

2. Beklentiler ve talepler

2.1 Kıbrıslı Türklerin beklentileri ve talepleri

2.2 Kıbrıslı Rumların beklentileri ve talepleri

3. Yanıtlar: Taleplere ilişkin çapraz değerlendirmeler

3.1 Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerin taleplerine verdikleri yanıtlar

3.2 Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumların taleplerine verdikleri yanıtlar

3.3 Yeniden değerlendirme

4. Sonuçlar

5. Öneriler

Önsöz

Kıbrıs sorunu bugün hâlâ çözülmemiş durumda ve çatışma çalışmalarında 'çözülmesi zor ve sürüncemeli' olarak tanımlanmıştır. BM himayesi altında yapılan onlarca yıllık barış müzakereleri boyunca, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüme ulaşmak için birkaç 'kaçırılan fırsat' yaşanmıştır. Her iki taraf da kendi toplumu için en iyisini elde etmeye çalıştığına inanıyordu. Müzakere süreci bazen kazanılması gereken bir yarışma gibi göründü ve çıkmaz olduğunda 'diğerini suçlama' modeli galip geldi. Kıbrıs sorununa yukarıdan aşağıya yaklaşıldı; liderler arasında bir uzlaşma zorunlu kabul edildi. Peki liderler bir anlaşmaya varamazsa ne olur? Bu sorunun yanıtlanması gerekir. Elbette, liderler arasında uzlaşma tercih edilendir ve çok değerlidir, ama yeterli değildir. Aynı şekilde, tabandan tavana doğru gelişen bir onaylama süreci gereklidir. Liderlik düzeyinde bir anlaşmaya ulaşılması ve bu uzlaşmanın uygulanması için sivil toplumun onayı ve katılımı gereklidir. 2003'te geçiş noktalarının açılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesinden buyana, sıradan vatandaşlar, belirli zorluklarla karşılaşmaya devam etti ve halk Kıbrıs sorununa bir çözüm beklerken, bu zorluklar taleplere dönüştü.

Bu rapor, bölünme hattının her iki tarafından birçok katılımcının en önemli taleplerini ve beklentilerini ifade atmaktadır. Bu talepleri değerlendirmek önemlidir çünkü bunları anlamamak, çözüme yönelik toplumsal ve psikolojik engeller yaratmaya devam edecek ve toplumlar arasında daha fazla yabancılaşmaya yol açacaktır.

1963-64 tarihli toplumlararası çatışmadan 62 yıl sonra; 1974 trajik olaylarından 52 yıl sonra; ve Annan Barış Planı ve 2004'te yapılan referandumdan 22 yıl sonra, artık halkın ihtiyaçlarına, beklentilerine ve taleplerine de odaklanmanın gerekli olduğuna inanıyoruz. Bu taleplerin bazıları mevcut koşullarda uygulanması imkânsız görünebilir. Bu raporun gösterdiği gibi mevcut durumun değiştirilmesini destekleyen sıradan Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin ihtiyaç ve taleplerinin çok büyük bir kısmı diğer taraf tarafından yanıtlanabilir veya karşılanabilir niteliktedir. Bu yönde atılacak adımlar, günlük yaşamı hafifletebilir ve kolaylaştırabilir, çoklu bölünmeler nedeniyle vatandaşların karşılaştığı zorlukları ele alabilir. Böyle bir süreç, makro düzeyde önemli barış müzakereleri için de ortam yaratabilir. Bu raporda yer alan talepler, her toplumdaki siyasi elitlere değil, bu araştırma projesinin gösterdiği gibi samimi, duyarlı ve makul olan tabandaki Kıbrıslı yurttaşlara aittir.

Bu taleplerin özünü rapor içinde korurken, bunları değerlendirmeye ve diğer taraftan gelen yurttaşların beklentileri ve taleplerinin karşılıklı güvenin, ekonomik iş birliği ve dayanışma yoluyla oluşturulmasında yaratabileceği olumlu sonuçları analiz etmeye çalıştık. Hem Kıbrıslı Türklerin hem de Kıbrıslı Rumların beklentilerine odaklanarak, her iki taraftaki tüm paydaşların ve kurumların dikkatini çekmek için bazı önerilerde bulunduk; bu yurttaşların taleplerinin uygulanmasının toplumları birbirine yaklaştırmak ve resmi müzakereler ile federal bir yapı içinde, genel bir Kıbrıs çözümü için gerekli uygun ortamı oluşturmaya katkı sağlayabileceğini öngörerek bazı önerilerde bulunduk.

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi'ne bu çalışmanın her aşamasını destekledikleri için minnettarız. Ayrıca, çalışma boyunca gösterdikleri teşvik edici ve yardımcı tutumları için Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nin ilgili yetkililerine de teşekkür ediyoruz.

Dr. Sertaç Sonan'ın yapıcı görüşleri, bu projenin araştırma tasarımında önemli bir katkı sundu. Dr. Nadia Korniatı, Raporun İngilizce versiyonunu dikkatlice okuyarak hatalarımızı düzeltti ve ayrıca Raporu İngilizceden Yunancaya çevirdi. Halil Karapaşaoğlu ise Raporu İngilizceden Türkçeye çevirdi. Bu nedenle kendilerine teşekkür ederiz. Mikis Şanis, Halil Karapaşaoğlu ve Damla Kodan, bu raporun temelini oluşturan tek-toplumlu ve iki-toplumlu odak grup toplantılarının organizasyonuna ve veri toplama süreçlerine çeşitli düzeylerde değerli katkılar sağladılar. Katkıları için onlara teşekkür ediyoruz. Kıbrıs Türk Orta Eğitim Öğretmenler Sendikası (KTOEÖS) Yürütme Kurulu'na ve Mağusa Belediyesi Bandabulıya Görevlisi Hüseyin Bahça'ya bu çalışmanın yürütülmesinde sundukları lojistik destek için teşekkür etmek isteriz.

Ayrıca, bu projeye zaman ve destek veren ve tek-toplumlu veya iki-toplumlu odak grup toplantılarımıza katılan katılımcılara da minnettarız; bu çalışmanın doğası gereği isimlerini burada sunamıyoruz. Her şeyden önce, yukarıda teşekkür ettiğimiz hiçbir kurum veya bireyin bu rapordan sorumlu olmadığını ve herhangi bir hatadan tamamen sorumlu olduğumuzu belirtmek isteriz.

YV ve MH

1. Giriş

Bu rapor, Kıbrıs'taki bölünmenin her iki tarafındaki yurttaşların günlük yaşadığı zorlukları belirlemeye yönelik iki-toplumlu bir araştırma projesinin sonucudur. Bu hedefe ulaşmak için, proje, 'diğer taraftan' eylem veya siyasa şeklinde yanıt gerektiren bireysel beklentiler ve taleplerin tanımlanmasını mümkün kılacak verileri toplamak üzere tasarlandı. Projenin başlangıç noktası, vatandaşların günlük yaşadığı zorlukları ve kısa vadeli taleplerini ve beklentilerini anlamanın, Kıbrıs'ta halk düzeyinde çözümsüzlüğün olumsuz etkilerini hafifletmek veya yumuşatmak için ilgili siyasi aktörlere sunulması gereken çeşitli siyasa ve eylemlerin belirlenmesine yardımcı olabileceği fikriydi.

Nisan 2003'te Yeşil Hat üzerindeki geçiş noktalarının açılmasından bu yana, iki taraf iki toplum üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için gönüllü ve tek taraflı belirli siyasalar uyguladı. Örneğin, Kıbrıslı Rum tarafı, Kıbrıslı Türklerin vatandaşlık haklarının geri verilmesine yönelik bazı adımlar başlattı. Kıbrıslı Türk tarafı ise, Taşınmaz Mal Komisyonu aracılığıyla Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarının kaybı için bir yapı sağladı. Ayrıca, BM, iki toplumun liderlerini, karşılıklı güveni teşvik etmek ve bölünmenin her iki tarafında günlük sorunlara çözümler sunmak amacıyla bir dizi Güven Artırıcı Önlemler (GAÖ) uygulamaya çağırdı.

Tabandan tavana yaklaşım yöntemini uygulayan bu araştırma, öncelikle her iki toplumdaki bireylerin diğer taraftan ne talep ettiğini ve beklentilerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçladı. İkinci olarak, halk düzeyinde diyalogu kolaylaştırmayı ve devam eden çözümsüzlük koşullarından kaynaklanan olumsuz etkileri hafifletmek için liderlik düzeyinde farkındalığı artırmayı amaçladı. Son olarak, bu çalışma, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserliği (BHC), Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi Kıbrıs'taki diplomatik toplulukları, her iki toplumdaki yurttaşlar ve siyasi aktörler arasında güven inşa etmeye yardımcı olabilecek olası adımlar hakkında bilgilendirmeyi hedefledi.

Projenin başlıca yararlanıcıları, bölünmenin her iki tarafındaki Kıbrıslı siyasi aktörlerdir. Bunlar arasında belediye ve ilçe yönetimleri, siyasi partiler, toplum liderleri ve resmi temsilciler ile üniversiteler ve araştırma merkezleri yer almaktadır. Siyasi aktörlerle pozitif diyaloga girebilecek ve siyasa değişikliğini teşvik edebilecek yurttaşlar ve sivil toplum da yararlananlar arasındadır. Projeden yararlanacaklar arasında ayrıca medya da yer almaktadır; medya, yurttaşların ihtiyaç ve taleplerini karşılamak için olası siyasa revizyonları ve girişimler hakkında kamuoyunu bilgilendirmektedir. Toplumsal beklentilere ve ihtiyaçlara

halk düzeyinde yanıt vermek, resmi müzakere ve barış süreçleri için uygun bir ortamın oluşmasını da kolaylaştıracaktır.

1.1 Projenin temel mantığı

Vatandaşların günlük sorunları ve talepleri konusunda kamuoyunun farkındalığının, toplumlararası etkileşime yeni bir katman ekleyebileceğini ve yeni ilişkiler inşa edebileceğini ileri sürüyoruz. Ayrıca, bu yeni katmanın, her toplumdaki halk ve siyasi elitlerin Kıbrıs sorununa yönelik görüşlerinde ılımlı değişimi desteklemesi beklenmektedir. Bu anlamda, diğer toplumdaki yurttaşların talepleri karşısında siyasi aktörlerin davranışlarında daha yapıcı bir tutumun ortaya çıkmasını ümit edebiliriz.

İnsanların talepleri ve beklentileri siyasi elitler tarafından görünür hale geldiğinde, bu kapsayıcı bir süreçte çoğulcu tepkileri teşvik edecektir. Bunu toplumlararası kutuplaşmaya ve 'biz ve onlar' ikilemine karşı güçlü bir dinamik olarak görüyoruz. Proje, insanların günlük yaşamlarında olumlu gelişmeleri görmelerine ve değişen koşullara göre pozisyonlarını yeniden düzenlemelerine yardımcı olabilecek 'adım adım çözüm' felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefenin günlük sorunların çözümünde uygulanması, topluluk içi siyasette, toplumlararası siyasette ve Kıbrıs genelinde yeni yapılar ve davranışların oluşumuna yönelik ilk adım olabilir. Bu nedenle, projenin hedeflerini toplumsal düzeyde siyasi elitleri/karar vericileri bilgilendirecek yeni etkileşim katmanları oluşturma aracı olarak görüyoruz.

1.2 Metodoloji ve prosedür

Lefkoşa, Mağusa ve Lefke dahil olmak üzere hem kentsel merkezlerden hem de kırsal alanlardan katılımcılarla, toplam olarak, altı tek-toplumlu odak grup toplantısı düzenledik (üçü Yeşil Hat'ın güneyinde, üçü de kuzeyinde). Ayrıca iki adet iki-toplumlu odak grup toplantısı gerçekleştirdik (biri Lefkoşa'da, diğeri Mağusa'da). Araştırma grubu, katılımcıları kartopu yöntemiyle belirledi. Katılımcılar, kamu ve özel sektör çalışanları, köylüler/çiftçiler, serbest çalışan veya işsizler, öğrenciler, emekliler, öğretmenler ve sivil toplum aktivistleri dahil olmak üzere farklı yaş, cinsiyet ve mesleki geçmişlerden geldiler. Üç farklı bölgeden Kıbrıslı Rum tek-toplumlu odak grup katılımcıları, ayrı ayrı Lefkoşa, Paralimni ve Astromeritis'te gerçekleştirilen toplantılara katıldılar. Kıbrıslı Türk tek-toplumlu odak grup katılımcıları, ayrı ayrı, Lefkoşa, Lefke ve Mağusa'da toplandı. Tek-toplumlu odak grup

toplantılarına katılan Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum katılımcıların toplam sayısı 58 idi. Bölünmenin her iki tarafından toplam 18 katılımcı (bunların sekizi yeni katılımcı olup tek-toplumlu toplantılara katılmadı) sonuçları incelemek için iki-toplumlu odak grup toplantılarına katıldı. Toplam 66 farklı birey ya tek-toplumlu ya da iki-toplumlu odak grup toplantılarına katılmış oldu. Tüm tek-toplumlu ve iki-toplumlu odak grup toplantıları 2026'nın ilk üç ayında gerçekleştirildi.

Her tek-toplumlu odak grup toplantısında, katılımcılara Kıbrıs sorununun henüz çözümlenmediği hatırlatıldı. Bu hatırlatmadan sonra her bir katılımcı diğer taraftan acil ve gerekli buldukları en önemli taleplerini ve beklentilerini bireysel olarak ifade etmek üzere konuşmaya davet edildi. 'Diğer taraf' terimi netleştirildi ve bunun siyasi liderler, yöneticiler, belediyeler veya katılımcının Kıbrıs'ta yaşadığı yere bağlı olarak adanın kuzeyi veya güneyinde siyasa uygulamasından sorumlu kişileri ifade ettiği vurgulandı. Katılımcılara, görüşlerinin 'doğru' veya 'yanlış' olarak kategorize edilmeyeceği ve sunulan tüm fikirlerin, rapora herhangi bir eleme yapılmadan dahil edileceği, ancak bu fikirleri ifade edenlerin isimlerinin açıklanmayacağı bildirildi. Ayrıca, ortaya sürülen beklentiler ve taleplerin diğer tarafın belirli bir konuda yeni bir yaklaşım benimsemesini, mevcut yaklaşımını gözden geçirmesini veya tamamen değiştirmesini gerektirebileceği ifade edildi. Her katılımcının görüşleri, toplantı düzenleyicisi tarafından yazılı olarak kaydedildi ve diğer katılımcılar tarafından da anlaşılması için sözlü olarak tekrarlandı.

Etkileşime dayalı bu toplantılar sırasında, bazı katılımcılar bazen ifade edilen görüşlere katılıp katılmadıklarını vurgulama ihtiyacı hissettiler. Bazı katılımcılar ise özellikle görüşlerini dile getirerek, bazı fikirlerle olan anlaşmazlıklarını ifade etmek istediler. Bu süreç boyunca, odak grup toplantısı düzenleyicisi toplantının amacına uygun ilerlemesini sağlamak için yalnızca açıklayıcı bilgiler sağladı. Her tek-toplumlu grupta dile getirilen bireysel taleplerin büyük bir kısmının, o tek-toplumlu grubun üyelerinin tamamı veya çoğunluğu tarafından desteklendiği tespit edildi. Ayrıca sadece bir veya birkaç üye tarafından dile getirilen talepler de kaydedildi.

Lefkoşa, Paralimni ve Astromeritis'te düzenlenen üç Kıbrıslı Rum tek-toplumlu grup toplantısında ortaya sürülen tüm talepler, tek bir 'Kıbrıslı Rum talep listesinde' toplanmıştır. Benzer şekilde, Lefkoşa, Mağusa ve Lefke'de ayrı ayrı düzenlenen üç Kıbrıslı Türk odak grup toplantısında ifade edilen talepler tek bir 'Kıbrıslı Türk talep listesinde' toplanmıştır. Tüm tek-toplumlu toplantılar tamamlandıktan sonra, her listede derlenen talepler ve beklentiler, Mağusa ve Lefkoşa'daki iki-toplumlu odak grup toplantılarında ayrı ayrı çapraz

olarak sorgulanmıştır. Çapraz değerlendirme sırasında, iki-toplumlu grubun Kıbrıslı Rum üyeleri, Kıbrıslı Türklerin listesindeki talepleri üç farklı kategoriye ayırmıştır: 'Kabul edilebilir', 'koşullu kabul edilebilir' ve 'kabul edilemez' olanlar. Aynı yöntem, Kıbrıslı Rum katılımcıların taleplerinin değerlendirilmesinde iki-toplumlu grubun Kıbrıslı Türk üyeleri tarafından de uygulanmıştır.

2. Beklentiler ve talepler

Altı tek-toplumlu odak grup toplantısında ifade edilen tüm talep ve beklentiler—üç Kıbrıslı Türk ve üç Kıbrıslı Rum—içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda aşağıdaki dokuz kategori oluşturulmuştur:

- Ekonomi, emek ve çalışma hayatı.
- Barış inşası ve toplumlararası iş birliği.
- Dil, eğitim ve kültür.
- Geçişler ve mobil iletişim.
- Bürokratik süreçler.
- İnsan haklarının ve anayasal hakların yeniden tesis edilmesi.
- Sanat ve spor.
- Güvenlik.
- Çeşitli talepler.¹¹

Kıbrıslı Türk katılımcılar, tüm kategorilerle ilgili taleplerini ve beklentilerini dile getirdiler. Kıbrıslı Rum katılımcılar, 'bürokratik süreçler' ve 'sanat ve spor' kategorileri hariç yukarıda bahsedilen tüm kategorilerle ilgili taleplerini ve beklentilerini ifade ettiler.

2.1 Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rum tarafından beklentileri ve talepleri

Ekonomi, emek ve çalışma yaşamıyla ilgili talepler ve beklentiler

¹¹ Yukarıda bahsedilen kategorilerin dışında kalan veya yabancılarla ilgili talepler ve beklentiler 'çeşitli talepler' başlığı altında gruplandırıldı.

- Kıbrıslı Türklerin katkı sağlamaları koşuluyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi ve sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması.
- Kıbrıslı Türklerin Dışişleri Bakanlığı da dahil olmak üzere kamu dairelerine istihdam edilmesi.
- Kıbrıslı Türklerin güneydeki kooperatiflere üye olmasına izin verilmesi.
- Kıbrıslı Türklerin güneydeki bankalarda hesap açmasına izin verilmesi.
- Kıbrıslı Türklere güneyde iş kurma ve yatırım yapma fırsatı sunulması.
- Kuzeyde verilen araç sigortasının güneyde geçerliliğinin kabul edilmesi.
- Kıbrıslı Türklerin karma evliliklerden doğan çocuklarına güneyde çalışma hakkı verilmesi.
- Kıbrıslı Türklerin güneyde kalan mülklerinin kiralanmasında güneyde yaşayan Kıbrıslı Türklere öncelik verilmesi.
- Ercan Havalimanı ve Mağusa Limanı'nın uluslararası trafiğe açılması.
- 'Eşit işe eşit ücret' ilkesinin güneyde çalışan Kıbrıslı Türklere de uygulanması.
- Kıbrıslı Türklerin de güneydeki geri dönüşüm tesislerinden yararlanması.
- Kıbrıslı Türklere, Kıbrıslı Rumlarla aynı emekli maaşının sağlanması.
- Yeşil Hat Tüzüğü'nü genişleterek kuzeydeki üreticilerin sadece adrese teslimat yoluyla değil, güneydeki tüm pazara erişebilmesi.
- Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında ihracattan elde edilen paranın AB pazarından kuzeye aktarılmasında karşılaşılan zorlukların çözümlenmesi.
- Kıbrıslı Türklerin güneydeki pazarda faaliyetlerine yardımcı olmak için Türkçe rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunacak bir birimin kurulması.
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuzeydeki 'resmi' kurumları tanımaması nedeniyle ticaret veya tarımla uğraşan Kıbrıslı Türk üreticilerin karşılaştığı zorlukların aşılması.
- Kıbrıslı Türklerin AB tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sağlanan fonlardan faydalanabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması.
- Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında AB'ye bağlı kurumların onaylarıyla paketlenmiş Kıbrıslı Türklere ait malların yeniden denetiminin yapılmaması.
- Kuzeyden güneye giden 5 ton veya daha fazla ağırlıktaki araçlar için öngörülen yeniden muayene şartının kaldırılması.
- Güney'de kurulan Kıbrıslı Türk şirketlere, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sağlanan AB fonları ve teşviklerinden faydalanma hakkı verilmesi.

- Hellim örneğinde olduğu gibi, kuzeyde üretilen diğer ürünlerin bağımsız kurumlar aracılığıyla denetimi ve sertifikalandırılmasının yapılması ve güneyde satışlarına konulan engellerin kaldırılması.
- Kıbrıslı Türklerin kuzeydeki Kıbrıslı Türk tapulu mülklerini teminat olarak kullanarak güneydeki bankalardan kredi almasına izin verilmesi.

Bariş inşası ve toplumlararası iş birliğiyle ilgili talepler ve beklentiler

- Her iki taraftan insanlar için ücretsiz veya düşük giriş ücretleriyle yararlanılabilecek kamusal alanların oluşturulması.
- Kıbrıslı Rum okul kitaplarından Kıbrıslı Türkler hakkında yer alan tüm aşağılayıcı ifadelerin kaldırılması ve Kıbrıslı Türklerin düşman olarak gösterilmemesinin sağlanması.
- Kıbrıslı Türklerin da geçmiş olaylar nedeniyle zarar gördüğünün kabul edilmesi.
- Çocuklara, bu adada Kıbrıslı Türk toplumunun da yaşadığının ve onların da hakları olduğunun öğretilmesi.
- Gençlerin üniversite eğitimlerini tamamlamadan zorunlu askerliğe alınmamasının sağlanması.
- Irkçı ve faşist faaliyetlere hoşgörü gösterilmemesi.
- Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasındaki etnik ayrımcılığı derinleştiren hükümlerin kaldırılması.
- Savaş suçlarının yargılanması ve ahlaki cezalar da dahil olmak üzere cezalar uygulamak için gerekli adımların atılması.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın danışmanlarından ve sözcülerinden birinin Kıbrıslı Türk olması.
- Doğal afetlerle ilgili ortak siyasaların başlatılması (kuraklık-seller-yangınlar-depremler).
- PIK'in (Kıbrıs Yayın Kurumu) daha fazla Türkçe yayın yapması.
- Ortak Kıbrıs Yayın Kurumunun kurulması.
- Yaşlılar için çok toplumlu bir bakım evinin kurulması.
- Geçmiş ve ortak tarihi yansıtacak ortak bir müze kurulması.

Dil, eğitim ve kültürle ilgili talepler ve beklentiler

- Kıbrıslı Türk öğrencilerin ERASMUS programına erişiminin sağlanması ve kuzeydeki üniversitelerin Kıbrıs Cumhuriyeti akreditasyon sistemine dahil edilmesi.
- Okul öğrencilerinin belirli bir süre güneydeki okullara gitmesi için değişim programlarının düzenlenmesi.
- Kıbrıslı Türklere talep etmeleri halinde, ücretsiz Yunanca dil eğitimi sağlanması.
- Güneydeki okullarda zorunlu ders olarak Türkçe'nin okul müfredatına dahil edilmesi.
- Ortak bir Kıbrıs tarihi ders kitabının hazırlanması.
- AB'nin çağdaş normlarının güneyde tarih eğitiminde uygulanması.
- Yol tabelalarına ve her türlü kamu belgesine Türkçe ve/veya İngilizce'nin dahil edilmesi. Kamu faaliyetlerinin Türkçe dilinde de duyurulması.
- Ana dili Türkçe olanlara kendi dillerinde devlet sınavlarına girme fırsatı sağlanması.
- Türkçe'nin AB dili olarak tanımlanması.

Geçişler ve mobil iletişimle ilgili talepler ve beklentiler

- İnsansız otomatik kontrol sistemleri uygulayarak kapılardaki geçişlerin hızlandırılması.
- Kuzeyde faaliyet gösteren telefon operatörlerinin güneyde de faaliyet göstermesine izin verilmesi.
- Geçiş noktalarında KKTC kimlik kartlarını okuyabilen dijital makinelerin kurulması.
- Özellikle araç geçişleri için yeni geçiş noktalarının açılması.
- Sigorta ve yol vergisi hizmetlerinin çevrimiçi olması.
- Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin iki taraf arasında kontrol noktaları olmadan serbest dolaşımına izin verilmesi.

Bürokratik süreçlerle ilgili talepler ve beklentiler

- Bazı bölgelerde doğum belgesi ve kimlik kartı başvuruları gibi konularda uygulanan standart dışı prosedürlerin sona erdirilmesi.

- Kıbrıslı Türkler için devlet dairelerinde destek personeli ve birim sayısının artırılması.
- Her iki tarafın kurumları arasında iş birliğine olanak sağlanması.

Anayasal haklarla ilgili talepler ve beklentiler

- Karma evliliklerden doğan çocuklara yurttaşlık haklarının verilmesi.
- Kıbrıslı Türklere güneyde oy kullanma ve temsilcilerini seçmek için seçimlere katılma hakkı verilmesi.
- Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşı olan Kıbrıslı Türklerin AB Parlamentosu'na iki üye seçebilmelerini sağlamak için düzenlemeler yapılması.
- Güneyde mülk bırakan Kıbrıslı Türklere, kuzeyde eşdeğer mülk elde etmedikleri takdirde mülkiyet haklarının geri verilmesi.

Sanat ve sporla ilgili talepler ve beklentiler

- Kıbrıslı Türk spor takımlarının güneyde maç yapmasına izin verilmesi.
- Kıbrıslı Türk sporcuların Kıbrıs Cumhuriyeti milli takım seçmelerine dahil edilmesi.
- Kıbrıslı Türk sanatçıların güneyde sergi düzenlemelerinin desteklenmesi.
- Spor, kültür ve sanat alanlarındaki kısıtlamaların hafifletilmesi.

Güvenlikle ilgili talepler ve beklentiler

- Yabancı devletlerle askeri anlaşmalar yapmaktan ve onlara Kıbrıs'ta üs vermekten kaçınılması.

Çeşitli talepler

- Kıbrıs'ta ikamet eden Türkiye vatandaşlarının turist vizesiyle güney'e geçiş yapmasına izin verilmesi.
- Türkiye'nin Kıbrıs'a nüfus transferleriyle uygulanan asimilasyon siyasalarına karşı adımların atılması.
- Kuzeyde doğan herkese Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşlığı verilmesi.
- Emperyalist şirketlerle ilişkilerin dondurulması.

2.2 Kıbrıslı Rumların beklentileri ve talepleri

Barış inşası ve toplumlararası işbirliğiyle ilgili talepler ve beklentiler

- Beşparmak (Pentadaktylos) dağlarında bulunan aydınlatılmış bayrağı kaldırıp yerine Birleşik Kıbrıs haritasının koyulması.
- Gençler için daha fazla iki-toplumlu programa izin verilmesi.
- Lefkoşa bölgesinin dışında da iki-toplumlu programların düzenlenmesi.
- Gençler için toplumlararası spor müsabakaları/futbol maçlarının düzenlenmesi.
- Sivil topluma, daha fazla toplumlararası işbirliği girişimi başlatmaları için teşvik sağlanması.
- Kayıp Şahıslar Komitesi'nin (KŞK) çalışmalarına daha fazla destek sunulması ve kısıtlı alanlarda yapılan kazıların artırılması için izin verilmesi.
- Kıbrıs sorununun çözümü için esaslı müzakerelerin yeniden başlamasının kabul edilmesi.
- Tüm Kıbrıslılara, özellikle de Kıbrıslı Rumlara sistematik mesajların gönderilmesi.
- Okullar arasında ziyaretlerin yapılması ve ortak öğrenci gezilerinin düzenlenmesi.
- Sosyal medyada ortak projeleri, ortak internet radyoları/TV'ler ve her iki toplumdan sosyal medya fenomenleri arasında iş birliğinin gerçekleşmesi için teşviklerin yapılması.
- Sağlık ve çevre sektörlerinde AB standartlarının uygulanması.

Eğitim, dil ve kültürle ilgili talepler ve beklentiler

- Kıbrıslı Türklerin Yunanca öğrenmesi için teşviklerin sağlanması.
- Yaygın kamu hizmetlerinde Yunanca konuşan personelin istihdam edilmesi.
- Kıbrıs mutfağının, müziğinin ve ortak dilsel ifadelerin korunması ve tanıtımının teşvik edilmesi.
- Haritalarda ve arazilerde Yunanca bölge, yer ve köy adlarının dahil edilmesi.
- Kuzeydeki kiliselerin faaliyetlerinin sınırlandırılmaması.
- Ortak Kıbrıs kültürel mirasının korunması/teşvik edilmesi.
- Kıbrıslı Türk kimliğinin ve ortak Kıbrıs kültürünün korunması/teşvik edilmesi.

- Manastırların tamir edilmesi/yeniden açılması ve kilise hizmetleri için daha sık izin verilmesi.
- Karpaz yarımadası sakinleri ve gettoda yaşayan Maronitler için eğitim ve profesyonel rehabilitasyonun kolaylaştırılması.
- Kıbrıslı Türk okullarında Yunanca dil derslerinin sunulması.

Geçiş noktaları ve iletişimle ilgili talepler ve beklentiler

- Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar için adada kısıtlamasız serbest dolaşımın kolaylaştırılması.
- Erenköy (Kokkina) geçiş noktasının açılması.
- Geçiş noktalarında polisin daha dostane davranış göstermesinin sağlanması.
- Geçiş noktalarında bir araç içinde cep telefonu kullanımı durumunda uygulanan para cezalarının sona erdirilmesi.
- Daha fazla geçiş noktasının açılması.
- Geçiş noktalarının tek taraflı olarak (Kıbrıs Türk tarafının girişimiyle) açılması.
- Athienou - Gaziler (Pyroi) - Eylence (Aglantzia) geçiş kapısının açılması, güzergahın bir kısmının Kıbrıslı Türk bölgesinden ve ara bölgeden geçmesine izin verilmesi.
- Mobil telefon sistemlerinin birbirine bağlanması.

Ekonomi, emek ve çalışma yaşamıyla ilgili talepler ve beklentiler

- Ortak işletmeleri/şirketleri ve karma istihdamın teşvik edilmesi.
- Kıbrıslı Rum çiftçilerin, Tampon Bölge içinde özel mülkiyetleri olan arazilerde tarımsal faaliyette bulunmalarına izin verilmesi.
- Pyrgos'tan gelerek Bostancı/Astromerit (Zodeia/Astromeritis) geçiş noktası üzerinden, çocuklarına meyve ve sebze taşıyan çiftçilerin vergilendirilmesinin sona erdirilmesi.
- Geçiş noktalarında 24 saatlik sigorta poliçeleri verilmesinin desteklenmesi.
- Ortak iş girişimleri için teşviklerin sağlanması.

Anayasal haklar ve insan haklarıyla ilgili talepler ve beklentiler

- Varosha'nın (Maraş) yeniden yerleşim için BM yönetimine devredilmesi.
- Tüm Kıbrıslı vatandaşların haklarına karşı daha fazla duyarlılık gösterilmesi.
- Kıbrıslı Rumların, Maronitlerin ve diğerlerinin köyelerine dönmesinin kolaylaştırılması.
- Kıbrıslı Rum mezarlıklarının bakımı ve onarımı ile yönetimini ilgili topluluk temsilcilerine geri verilmesi.
- Yasal sahiplerin tampon bölgedeki evlerine yeniden yerleştirilmesi konusunda uzlaşmaya varılması.

Güvenlikle ilgili talepler ve beklentiler

- Türk askerlerinin sayısının önemli ölçüde azaltılması.

Sınıflandırılmamış talepler

- Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler arasındaki evliliklere karşı olan herhangi bir bürokratik ve sosyal engelin kaldırılması ve teşvik sağlanması.

4. Yanıtlar: Taleplere ilişkin çapraz değerlendirmeler

Lefkoşa ve Mağusa'da düzenlenen iki-toplumlu odak grup toplantılarında, katılımcılar toplum üyeliklerine göre iki gruba ayrılarak diğer toplumdan katılımcıların ifade ettiği tüm talep ve beklentileri içeren listeyi incelediler. Bu incelemede, diğer toplumun taleplerini üç kategoriye ayırdılar: 'kabul edilebilir', 'belirli koşullar altında kabul edilebilir' ve 'kabul edilemez' olanlar. Ortaya çıkan eğilimin çoğunluk tarafından mı yoksa oybirliğiyle mi belirlendiği de grubun kendisi tarafından kaydedildi. Çoğu durumda, 'koşullu kabul' ve/veya 'kabul edilemezlik' nedenleri de grup tarafından kaydedildi. Bir toplumdan katılımcıların diğer toplumdan katılımcıların talep ve beklentilerine verdiği yanıtların ayrıntılı listesi aşağıdaki gibidir:

3.1 Kıbrıslı Türklerin talep ve beklentilerine Kıbrıslı Rumların verdikleri yanıtlar

Kıbrıslı Rum katılımcıların neredeyse tümü, Kıbrıslı Türklerin ileri sürdüğü taleplerin önemli bir kısmını kabul edilebilir buldu. Bazı talepler ve beklentiler koşullu kabul edildi. Az sayıda talep oybirliğiyle veya çokluğuyla kabul edilemez olarak sınıflandırıldı.

Kıbrıslı Rum katılımcılar tarafından koşullu kabul edilen Kıbrıslı Türk katılımcıların talepleri ve ortaya konulan koşullar şunlardır:

*Kıbrıslı Rum katılımcılar, Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların güney ile kuzey arasında özgürce ve kontrolsüz hareket edebilmeleri gerektiği konusunda hemfikir oldular; ancak bunun yabancıları dışlayan güvenilir bir mekanizmanın varlığına bağlı olması gerektiğini savundular.

*Kıbrıslı Türk katılımcıların Ercan Havalimanı ve Mağusa Limanı'nın uluslararası trafiğe açılması yönündeki oybirliğiyle ortaya çıkan talebi, Kıbrıslı Rum katılımcılar arasında iki farklı tepkiyle karşılandı. Bir görüşe göre, bu adımı çözümden önce atmak neredeyse imkansızdır çünkü böyle bir adım Kıbrıslı Türk tarafının çözüm sürecinden çekilmesine yol açabilecektir. Diğer görüş ise bu talebin iki koşula bağlı olarak kabul edilmesi gerektiğini savundu: a) Varosha (Maraş) sakinlerinin BM yönetimi altındaki mülklerine dönmesine izin verilmesi ve b) stratejik bir anlaşmayla çözüme yönelik karşılıklı anlayışın oluşması.¹²

* Güneyde bıraktıkları mülklerin karşılığında kuzeyde eşdeğer mülk almayan Kıbrıslı Türk orijinal mülk sahiplerine mülklerinin iade edilmesi talebi, karşılıklılık şartıyla kabul edilmiştir; yani aynı ilke kuzeyde mülk bırakan Kıbrıslı Rumlara da uygulanmalıdır.

* Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlar tarafından yabancı ülkelerle askeri ittifaklar kurma ve onlara üs sağlama siyasasını değiştirme talebi, Kıbrıslı Rum katılımcılar tarafından 'Türk silahlı kuvvetlerinin adadan çekilmesi' şartıyla kabul edildi.

¹²Bu konu hem Kıbrıslı Rum hem de Kıbrıslı Türk katılımcılar tarafından yeniden değerlendirildi. Sonucu "Bölüm 3.3." de görebilirsiniz.

Kıbrıslı Rum katılımcıların tamamı veya önemli bir kısmı, aşağıda yer alan Kıbrıslı Türk katılımcıların taleplerinin belirli nedenlerle kabul edilemez olduğu görüşünü ifade etti. Bu görüşün nedenleri şunlardır:

*Kıbrıslı Rum katılımcılar, 'Kıbrıslı Türklerin güneyde bıraktığı mülklerin kiralanmasında önceliğin güneyde yaşayan Türklere verilmesi' talebini reddetti ve bunun yerine bu önceliğin Kıbrıslı Rum mültecilere verilmesi gerektiğini savundu.

*Kıbrıslı Rum katılımcıların çoğunluğu, Kıbrıslı Türk toplumunun 'kuzeyde verilen sigorta poliçelerinin güneyde geçerli olması talebinin' büyük ölçüde uygulanamaz olduğu şeklinde değerlendirdi. Reddin nedeni, 'Kıbrıs Cumhuriyeti'ni hükümetinin Kıbrıs'ın kuzeyinde etkin kontrolünün olmamasıdır'.

* Kıbrıslı Rum katılımcıların neredeyse tümü, Kıbrıslı Türk katılımcıların 'kuzeyde bulunan Türk tapulu mülklerin güneydeki bankalardan kredi almak için teminat olarak kullanması talebinin uygulanamaz olduğu kanısındadır. Reddedilme nedeni, 'Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin Kıbrıs'ın kuzeyinde etkin kontrolünün olmamasıdır'.

* Birçok Kıbrıslı Rum katılımcı, Kıbrıslı Türk katılımcıların savaş suçlularının yargılanması talebinin, aradan çok uzun zaman geçtiği için mümkün olmadığını ve bir 'Hakikat Komisyonu'nun kurulmasının daha uygun olacağını belirtti.

* Neredeyse tüm Kıbrıslı Rum katılımcılar, 'Kıbrıs'ın kuzeyinde doğan herkese Kıbrıs yurttaşlığı verilmesi' talebinin hukuka aykırı olduğunu ifade etti.

* Kıbrıslı Rum katılımcıların neredeyse tümü, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 'emperyalist şirketlerle' ilişkisinin kesilmesi talebinin ekonomik gerçeklere aykırı olduğunu ileri sürdü.

3.2 Kıbrıslı Türk katılımcıların Kıbrıslı Rumların taleplerine verdiği tepkiler

Birkaç istisna dışında, Kıbrıslı Rum katılımcıların ifade ettiği taleplerin ve beklentilerin neredeyse tamamı Kıbrıslı Türk katılımcılar tarafından oybirliğiyle kabul edildi. Bazı katılımcılar, belirli taleplerin ve beklentilerin ancak belirli koşullar altında kabul

edilebileceğini belirtti. Kıbrıslı Türk katılımcıların tamamı veya çoğunluğu tarafından kabul edilemez bulunan herhangi bir Kıbrıslı Rum talebi tesbit edilmedi. Detaylar aşağıdaki gibidir:

Çoğunluk tarafından koşulsuz kabul edilmekle birlikte bazı Kıbrıslı Türk katılımcılar tarafından koşullu olarak kabul edilen Kıbrıslı Rum katılımcıların talepleri aşağıda listelenmiştir:

* Katılımcıların büyük çoğunluğu Türk askerlerinin azaltılması talebini kabul edilebilir bulurken, bazı Kıbrıslı Türk katılımcılar böyle bir azaltmanın ancak Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunduktan sonra mümkün olacağını belirtti. Türk askerlerinin azaltılması için bir çözüm şartını öne süren bir katılımcı, 'Orta Doğu'daki gelişmeler nedeniyle' böyle düşündüğünü ve bunun 'Kıbrıslı Rumlara olan güven meselesi' ile ilgili olmadığını vurguladı.¹³

* Maraş'ın (Varosha) BM yönetimi altında eski sahiplerinin yeniden yerleşimine açılması talebi, çoğu Kıbrıslı Türk katılımcı tarafından önkoşulsuz kabul edilirken, bazıları bunu Kıbrıslı Türklerin temel haklarının geri verilmesi koşuluna bağladı.¹⁴

* Kıbrıslı Rumların, Maronitlerin ve diğerlerinin eski köylerine geri dönmesi talebi bazı Kıbrıslı Türk katılımcılar tarafından koşulsuz kabul edilirken, diğerleri bunun ancak çözüm süreci başlarsa mümkün olacağını belirtti.

* Neredeyse tüm Kıbrıslı Türk katılımcılar kiliselerin kuzeyde faaliyet göstermesi talebini kabul etti. Bir katılımcı ise dinin gerici bir işlev gördüğünü ve bunun öncelikli bir konu olmadığını belirterek kabul edilemez buldu.

3.3 Yeniden Değerlendirme

¹³ Toplantı düzenleyicisi, oybirliği sağlanması için bir model önerdikten sonra grup, bu konuyu yeniden değerlendirdi; sonuç için Bölüm 3.3'e bakınız.

¹⁴ Kıbrıslı Rum katılımcılar, Kıbrıslı Türklerin anayasal haklarının geri verilmesi konusunda oybirliğiyle olumlu görüşlerini zaten ifade etmişti.

Bölünmenin her iki tarafındaki Kıbrıs kamuoyunca iyi bilinen iki konuda, ortaya çıkan farklılıkların giderilmesinin mümkün olup olmadığını belirlemek amacıyla, odak grup yöneticisi tarafından, katılımcılara tartışmaları için bazı öneriler sundu. Bunlar arasında, tüm Kıbrıslı Rum katılımcıların oybirliğiyle desteklediği 'adadaki Türk askeri sayısının önemli ölçüde azaltılması' talebi ve Kıbrıslı Türk tek-toplumlu grupların oybirliğiyle desteklediği 'Ercan Havalimanı ile Mağusa Limanı'nın uluslararası trafiğe açılması' talebi yer alıyordu. İki-toplumlu toplantılara katılan Kıbrıslı Türk katılımcılar, 'Türk askerlerinin sayısının derhal dörtte bir oranında azaltılması' önerisinin kabul edilebilir olup olmadığını değerlendirmek üzere davet edildi. Tüm Kıbrıslı Türk katılımcılar bu öneriyi olumlu karşıladı. Benzer şekilde, Kıbrıslı Rum katılımcılar Ercan (Tymbou) havaalanı için yeni bir düzenlemeyle ilgili bir öneriyi değerlendirmeleri için davet edildi. Öneriye göre: a) Kıbrıslı Rumların gözlemci olarak yer alacağı ve Kıbrıslı Türklerden oluşan özerk bir Havaalanı İdaresi kurulacaktır, b) havaalanı Kıbrıs Cumhuriyeti sivil havacılık otoritesine kaydedilecektir, c) geliş ve gidiş prosedürleri de dahil olmak üzere, havalimanındaki tüm faaliyetler AB kuralları ve standartlarına göre düzenlenecektir ve d) Kıbrıs sorununa tam çözüm sağlandıktan sonra havalimanı yönetimi, ilgili federal otoriteye devredilecektir. Neredeyse tüm Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum katılımcılar bu modelde hemfikir olmuştur.

4. Sonuçlar

- Bölünmenin her iki tarafından katılımcılar, genellikle 'çözüm durumu' (iki tarafın adadaki coğrafi bölünmeyi ortak bir devlet yoluyla sona erdirme durumu anlamına gelir) ile 'çözüm süreci' arasında ayrım yaptılar. Bu durum, çözüm olarak dillendirilen modellerinden birini (federasyon, iki ayrı devlet, üniter devlet vb.) tekrarlamaktan ibaret olan dar kapsamlı tartışmalara girmekten ziyade, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik olumlu adımlara verilen önemden açıkça anlaşılmaktadır. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum katılımcıların sırasıyla yaklaşık olarak 70 ve 40 farklı talepte bulunmuş olmaları, 'çözüm süreci'ne atfettikleri önemin ikinci bir kanıtı olarak kabul edilebilir.
- Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rum katılımcılardan daha fazla talepte bulunmasının ana nedeninin katılımcıların profili değil, Kıbrıslı Türklerin yaşadığı sosyo-ekonomik sorunlar ve izolasyon ya da bu sorunlara dair algıları olduğu ileri sürülebilir.

- Kıbrıslı Türk katılımcıların çeşitli taleplerinin, nihayetinde çözümün bir parçası olacak bir süreç içinde 'toplumlararası ilişkilerde normalleşme', 'siyasal katılım', 'ekonomik bütünleşme' (izolasyonların hafifletilmesi de dahil) ve 'insan haklarına saygı' gibi amaçlarla ilişkili olduğu kolaylıkla ileri sürülebilir.
- Katılımcılar, diğer toplum için önemli olan sorunları anladıklarını ve bu sorunların çözümü için somut taleplerde bulduklarını gösteren yüksek bir ilgi düzeyi sergilediler. Örneğin, Kıbrıslı Rum katılımcılar, 'Kıbrıslı Türk kimliği'nin ve 'ortak kültürel değerlerin' korunmasını talep ederken, Kıbrıslı Türk katılımcılar, Kıbrıslı Rum gençlerin üniversite eğitimini tamamladıktan sonra zorunlu askerlik yapmasına izin veren bir düzenlemenin uygulanmasını talep ettiler.
- Her iki toplumdaki katılımcıların taleplerini Kıbrıs sorunundaki mevcut çıkmazı dikkate alarak dile getirdikleri ve bu nedenle çeşitli olumsuz etkileri olan veya günlük yaşamı zorlaştıran konuları ele aldıkları ileri sürülebilir. Örneğin, Kıbrıslı Rum katılımcılar, mülk sahiplerinin tampon bölgedeki mülklerine geri dönmeye izin verilmesi, kuzeyde kalan mezarlıkların bakımının sağlanması, kuzeydeki trafik ve yol tabelalarında orijinal isimlerin veya Yunanca isimlerin kullanılması, tampon bölgede tarım arazilerinin ekilmesi ve Erenköy (Kokkina) ile Athineou'da geçiş noktalarının açılması gibi konuları önceliklendirmiştir. Kıbrıslı Türk katılımcılar da taleplerini oluştururken aynı mantıkla hareket ettiler. Özellikle Lefke bölgesindeki üreticilerin yaşadığı sorunlara öncelik verdiler.
- Kıbrıslı Türk katılımcılar, Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşlığından kaynaklanan ekonomik ve siyasi haklarını tereddüt etmeden vurguladılar. Bu talepler arasında, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kamu yönetiminde istihdam edilmesi, sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerine katkı temelli erişim, 1960 Anayasası'nda düzenlendiği şekliyle oy kullanma ve seçimlere katılma hakkının yeniden tesis edilmesi yer almaktadır.
- Kıbrıslı Türk katılımcılar için en önemli konular arasında ekonomi, çalışma ve iş yaşamıyla ilgili konular gelmektedir. Bu başlık altında Kıbrıslı Türklerin taleplerinin

dikkatlice incelenmesi durumunda, bunların iki gerçeklikle bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır: Birincisi, Kıbrıslı Türk katılımcılar, Kıbrıslı Türk toplumunun ekonomik gelişimini çözüme doğru atılacak adımlarla ilişkilendirmektedir. İkincisi, Kıbrıslı Türkler ada ekonomisinin bütünleşmesini tercih ettiklerini ifade ettiler. Kıbrıslı Rum katılımcılar da ekonomik bütünleşme fikrini teşvik etmeye istekliydiler. Dolayısıyla, AB standartlarını ihlal etmedikleri sürece, Kıbrıslı Türklerin ekonomik kalkınmasına odaklanan her türlü talebi oybirliğiyle desteklediler.

- Kıbrıslı Rum katılımcılar, Kıbrıslı Türklerin taleplerini değerlendirirken genellikle örtük veya açık olarak eşitlik ilkesine başvurmuşlardır. Bu, güneyde kalan Kıbrıslı Türklere ait mülklerin değerlendirilmesinde açıkça görülmüştür. Kıbrıslı Rum katılımcılar oybirliğiyle, bu tür durumlarda önceliğin güneye yerleşen Kıbrıslı Türklere değil, yerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlara verilmesi gerektiğine karar vermiştir.
- ‘Karşılıklılık’ kavramının, her iki toplumdan katılımcıların diğer tarafı ikna etmek için ustalıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, bazı Kıbrıslı Türk katılımcılar, BM yönetimi altında Varoşha'daki (Maraş) yasal mülk sahiplerinin mülklerine geri dönme talebini değerlendirerek, bunu Kıbrıslı Türklerin anayasal haklarının geri verilmesi koşuluna bağladılar. Benzer şekilde, Kıbrıslı Rum katılımcılar, Kıbrıslı Türk katılımcıların Kıbrıs Cumhuriyeti ile yabancı devletler arasındaki askeri anlaşmaların iptal edilmesi talebini koşullu olarak kabul etti. Bu şart, adadaki Türk askeri varlığının sona erdirilmesiyle bağlantılıydı. Katılımcıların yaptığı değerlendirmelerde, karşılıklılık kavramı empati ve meşruiyeti güçlendiren bir unsur olarak işlev gördü.
- Katılımcılar, iki toplum lideri arasında yeni geçiş noktalarının açılmasıyla ilgili uzun süredir devam eden anlaşmazlıkları çözümlenmeye yönelik talepler ve değerlendirmeler sundu. Her iki grup da Yeşil Hat üzerindeki geçiş noktalarının hemen artırılmasını, bunlara Kokkina (Erenköy) ve Athineou kapılarının eklenmesini koşulsuz destekledi.

- Kıbrıslı Rum katılımcıların ekonomik konularla ilgili Kıbrıslı Türk katılımcıların neredeyse tüm taleplerini tereddütsüzce kabul etmesi dikkat çekici bir duruştur. Kıbrıslı Rum katılımcılar, ekonomiyle ilgili alanlarda kabul edilemez buldukları Kıbrıslı Türk katılımcıların sınırlı sayıdaki taleplerini reddetmek için mantıklı gerekçeler sundular. Örneğin, Kıbrıslı Türklerin kuzeydeki mülklerini ipotek ederek güneydeki bankalardan kredi alabilmeleri talebi, Kıbrıslı Rum katılımcılar tarafından reddedilmesinin siyasi değil, ekonomik mantığa dayandığı anlaşılmaktadır.
- Kıbrıslı Rum katılımcıların, önerilen modelin tanınma sorununu devre dışı bırakması üzerine, Ercan Havaalanı ve Mağusa limanının uluslararası trafiğe açılması talebini kabul etmeleri önemlidir. Kıbrıslı Rum katılımcılar, ayrılıkçı bir iddiayı dışarda tutan herhangi bir Kıbrıslı Türk talebini kabul edebileceklerini açıkça gösterdiler.
- Kıbrıslı Rum katılımcıların taleplerinin incelenmesi, barış inşası ve toplumlararası işbirliğinin onların en önemli öncelikleri olduğunu ortaya koyuyor. Kıbrıslı Türk katılımcıların tüm bu talepleri kabul etmesi, her iki toplumda da tabandan gelen önemli bir barış inşası potansiyelinin habercisi olarak görülebilir.
- Kıbrıs sorununun en önemli yönlerinden birini oluşturan güvenlik ve garantiler konusuna, her iki toplumdaki katılımcıların oldukça makul taleplerle yaklaştıkları söylenebilir. Örneğin, Kıbrıslı Rumlar, Türk askerlerinin derhal ve tamamen çekilmesini talep etmek yerine, kademeli bir düzenlemeyi kabul etmeye istekli olduklarını gösterdiler. Beklentinin aksine, Kıbrıslı Türk katılımcılar küçük bir toplum psikolojisinden uzaklaşarak güvenlik meselesine empati kurarak yaklaşmayı tercih ettiler. Katılımcıların konuya yaklaşımı göz önüne alındığında, siyasi elitler ve medya arasında yaygın olan, Kıbrıs sorununun en zor yönünün güvenlik konusu olduğu inancı yeniden değerlendirilmeli ve gözden geçirilmelidir. Katılımcıların güvenlik konusunda kolayca anlaşabilmesi, hem empatik hem de rasyonel bir bakış açısının varlığıyla açıklanabilir.

6. Öneriler

Aşağıdaki öneriler, "Kıbrıs'ta çözümsüzlük koşullarının bölünmenin her iki tarafındaki sıradan vatandaşlar üzerindeki günlük olumsuz etkilerini hafifletmek: diğer taraftan beklentiler, ihtiyaçlar ve talepler" başlıklı araştırma projemizin verilerine dayanmaktadır.

- Siyasi aktörler ve halk arasında çapraz toplumlararası diyalog, Kıbrıs için öngörülen federal modelle uyumlu, faydalı bir düzenleme olacaktır. Bu nedenle, diğer toplum üyelerinin beklentilerini ve taleplerini karşılamaya yönelik ilk adım olarak, bu sorunu ele almak için kurumsal bir yapı kurulmasını tavsiye ediyoruz. Bu yapının mevcut idari mekanizma içinde var olan kamusal bir kuruluş ya da yeni oluşturulmuş bir birim olabileceğini öneriyoruz. Böyle bir yapı merkezi veya yerel düzeyde düzenlenebilir. Sivil toplumla iş birliği içinde kurulan yarı-resmi bir yapı bile bu işlevi yerine getirebilir.
- BM yönetimi altında Maraş'ta (Varosha) sosyo-ekonomik yaşamın canlandırılması ve Ercan (Tymbou) Havalimanı ile Mağusa Limanı'nın uluslararası trafiğe dahil edilmesi gibi bazı talepler, uluslararası hukuk ve ilgili BM kararlarıyla tanımlanan bir çerçevede ortak toplumlararası bir eylemi gerektirmektedir.¹⁵ Bu nedenle, her iki tarafın, Ercan Havalimanı/Mağusa Limanı ve Maraş (Varosha) konularının, 'her konuda bir anlaşmaya ulaşmayı beklemeden', nihai bir çözüme doğru bir adım olarak ele alması makul bir tutum olarak görülebilir.
- Katılımcıların sunduğu talepler doğrultusunda, belirli koşullar altında iki taraf arasında somut bir iş birliği köprüsü kurulabileceği anlaşılmaktadır. Bu şartlar arasında en önemlisi, Kıbrıslı Türk tarafının ayrılıkçı siyasi hedeflerinden vazgeçmesidir.
- Benzer şekilde, Kıbrıslı Rum tarafı da ortak iki-toplumlu devlet aygıtını tek başına kontrol etme konumundan açıkça vazgeçerek, Kıbrıslı Türklere ortaklığın yolunu

¹⁵ Bu yöndeki tekrarlanan taleplere rağmen, Kıbrıslı Türk tarafının Ercan Havalimanı ve Mağusa Limanı'nı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin açık rızası olmadan uluslararası trafiğe dahil etmesi mümkün görünmemektedir. Bu rızanın alınması, bu çalışmaya katılanların onayladığı modelin uygulanması ve federal devlete geçiş sürecinin mantığına bağlanmasıyla mümkün görünmektedir. Benzer şekilde, Varosha'nın (Maraş) eski sakinlerinin yeniden yerleşimine açılması da Kıbrıslı Türk tarafının işbirliği olmadan mümkün görünmemektedir.

açabilir ve böylece toprak düzenlemeleri ve özel mülkiyet haklarına ilişkin hedeflerine yaklaşabilir.

- Her iki taraf da ekonomik bütünleşmeyi çeşitli siyasalarla teşvik edebilir:
Bu amaçla, Kıbrıslı Türk tarafı, Kıbrıslı Rumların mülkiyet hakları sökonusu olduğunda, iade dahil olmak üzere her türlü çözüm yollarını uygulayabilir. Uluslararası alanda işlevselliği tanınan Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK), yerinden edilmiş birçok Kıbrıslı Rum mültecinin orijinal topraklarına yerleşme taleplerini karşılamada öncü bir rol oynayabilir.
- Öte yandan Kıbrıslı Rum tarafı, Kıbrıslı Türklerin ekonomik örgütlere katılımını teşvik etmek, Yeşil Hat Yönetmeliği aracılığıyla iki taraf arasındaki ticaretin içeriğini ve hacmini genişletmek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kontrolündeki bölgelerde banka hesabı açmak da dahil olmak üzere Kıbrıslı Türk yurttaşlarının ortak iş girişimlerine bireysel katılımına izin verecek gerekli siyasa revizyonlarını yapmak, Kıbrıslı Türkleri de kapsayacak şekilde yeni atık yönetimi siyasaları geliştirmek ve AB şartlarını karşılayan Yeşil Hat'tın kuzeyinden gelen ürünlerin yeniden kontrol edilmesine son vermek gibi siyasaları uygulayabilir.
- Tampon Bölge'de bulunan özel mülk niteliğindeki tarım arazilerinin kullanımıyla ilgili yeni bir yaklaşım benimsenebilir. Her iki taraf da güçlerini ateşkes hattından daha geriye çekebilir, böylece BM Barış Gücü'nün kontrolünü ve hareketliliğini genişletebilir ve bölgede tarım yapılmasına engelsiz erişim sağlanabilir.
- Her iki taraf da, ırkçılığa ve şovenizme karşı farkındalığı artırmak amacıyla, ortaklaşa veya ayrı ayrı danışma kurulları oluşturarak eğitim faaliyetlerini ve müfredatlarını izleyebilir.
- Kıbrıslı Rum okullarında Türkçenin ve Kıbrıslı Türk okullarında Yunancanın öğretimini teşvik etmek, hem birbirine değer verme, hem de toplumlararası temasların artmasını kolaylaştırmak ve Kıbrıs'ın her iki toplumun anavatanı olduğu fikrini teşvik etmek açısından uygun bir yaklaşım olacaktır.

- Her iki taraf da kamusal alanlardaki tüm tabelaların (köy ve kasaba isimleri dahil) ve kamu faaliyetlerini gösteren tabelaların hem Yunanca hem de Türkçe dilinde yazılmasını sağlamalıdır.
- Athineou, Erenköy (Kokkina) ve Haspolat (Mia Milia) dahil olmak üzere, Yeşil Hat üzerinde herhangi bir geçiş noktasının açılmasını talep eden tarafın kendi sorumluluklarını yerine getirerek gecikmeden geçiş noktalarını faaliyete hazır hale getirmesi ve bürokratik engelleri kaldırması faydalıdır; çünkü bu, kamu desteğini ve dayanışmayı harekete geçirecektir.
- Kıbrıslı Rum tarafı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kamu ofislerinde Kıbrıslı Türklere sunulan hizmetlerle ilgili siyasetlerini gözden geçirebilir; bu adım, Türkçe'yi akıcı konuşan yeterli sayıda destek personelinin istihdam edilmesini içerebilir.
- Kıbrıslı Rum tarafı, Kıbrıslı Türk toplumunun 1960 Anayasası'ndan kaynaklanan haklarını kullanma eğilimini ve kuzeyde karma evlilikten doğan çocukların haklarını da göz önünde bulunduran siyasetler geliştirebilir.
- Avrupa Parlamentosu'nda Kıbrıs'a ayrılan altı sandalyeden ikisi, Kıbrıs'ın kuzeyinde kalıcı olarak ikamet eden Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşları tarafından AB'nin etkin denetimi altında seçilirse, böyle bir adım federal ortaklık ruhunu yansıtan önemli bir ilerleme anlamına gelecektir.
- Her iki taraf da gençlerin sanat alanında ve spor kulüpleri vasıtasıyla etkileşimini teşvik edebilir; okul öğrencilerinin öğretmenleriyle birlikte diğer taraftaki okulları ziyaret etmeleri sağlanabilir. Böylece dostluklar için bir ortam oluşturularak eğitim ve spor faaliyetlerinde toplumlararası işbirliğine zemin hazırlanabilir.
- Her iki taraf da 1960 anlaşmalarında öngörülme-yen askeri güç ve askeri teçhizat sayısını azaltmak amacıyla güvenlik siyasetlerini gözden geçirebilir.
- Her iki taraf, din ve ibadet özgürlüğü dahil olmak üzere insan haklarına saygı göstermek için ortak veya ayrı ayrı bir siyaset uygulamaya başlayabilir.

- Mevcut olumlu yaklaşımların yanı sıra, her iki taraf, ortak veya ayrı ayrı olacak şekilde, manastırlar, camiler ve mezarlıklar dahil olmak üzere diğer toplumun kültürel mirasını iyi durumda korumaya yönelik sistematik bir siyasa geliştirebilir.
- Her iki taraf, sembolleri kışkırtıcı amaçlarla kullanmaktan kaçınmak ve birbirlerinin hassasiyetlerine saygı göstermek için tek taraflı adımlar atmaya istekli olduklarını somut şekilde göstermelidir.
- Toplumlararası temasları kolaylaştırmak için her iki taraf siyasi maliyeti olmayan ortak veya ayrı ayrı siyasalar başlatabilir; örneğin, GSM operatörlerinin Kıbrıs genelinde faaliyet göstermesine izin verilmesi ve kısa vadeli (günlük/haftalık) araç sigortası sağlanmasının teşvik edilmesi.